

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
EDUKACINĖS VEIKLOS KATEDRA**

SIMONA ŠMIDTAITĖ
MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINIŲ STUDIJŲ
TEISĖS EDUKOLOGIJOS PROGRAMOS
II KURSO TEDmn8-01 GRUPĖ

**TEISINIO ŠVIETIMO BENDROJO LAVINIMO
MOKYKLOJE MODELIS: OPTIMIZAVIMO PROBLEMA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
dr. Ieva Kuginytė - Arlauskienė

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS	3
I. TEISINIO ŠVIETIMO SAMPRATA BEI MOKYMO PROGRAMOS TURINYS	6
1.1. Teisinio švietimo samprata.....	6
1.2. Teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje mokymo programos turinys.....	8
II. TEISINIO ŠVIETIMO BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE MODELIS	11
2.1. Teisinį švietimą formuojantys veiksniai.....	11
2.1.1. Teisinis švietimas valstybiniu lygmeniu.....	13
2.1.2. Mokyklos bendruomenė teisinio švietimo perspektyvoje.....	16
2.2. Teisinio švietimo veiklos modeliavimo ypatumai.....	19
III. TEISINIO ŠVIETIMO BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE OPTIMIZAVIMO PROBLEMAS EMPYRINIS TYRIMAS	22
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	22
3.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	24
3.2.1. Mokytojų apklausos rezultatų tyrimo analizė.....	24
3.2.2. Mokinų apklausos rezultatų tyrimo analizė.....	33
IŠVADOS	41
LITERATŪRA	43
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	48
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	50
PRIEDAI	52

IVADAS

Europos švietimo ateities iššūkis yra Europos visuomenės įvairiakultūriškumas. Tai tampa mūsų kasdienybe visuomenėje, mokykloje. Taigi turime sutikti, jog teisinis švietimas privalo remtis tarpusavio supratimu, tarpkultūriniu ir tarpreliginiu dialogu, solidarumu, lyčių lygybe, harmoningais žmonių tarpusavio santykių principais. Jie vienodai svarbūs ir aktualūs tiek Europai, tiek Lietuvai [47].

Teisinio švietimo reikšmė pabrėžiama įvairiuose dokumentuose, edukacinėje literatūroje. Tai „procesas, per kurį asmenims sudaromos galimybės įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių tinkamai naudotis savo teisėmis ir laisvėmis teisinėje sistemoje, ginti savo teises ir vykdyti pareigas“ [4].

Europos Komisija aktyviai prisideda prie jaunimo teisinio švietimo, organizuodama įvairią veiklą (paskelbtas komunikatas dėl Europos Sąjungos vaiko teisių strategijos kūrimo, organizuojami konkursai ir pan.) visose Europos Sąjungos valstybėse. Europos Komisijos pirmininko pavaduotojas Fratinis F. teigia, jog „teisės veiksmingos tik tuomet, kai žmonės jas žino, gina ir saugo“ [69].

Labai svarbu, kad šis mokymas būtų pradėtas vidurinėje mokykloje, kad demokratijos ir pilietinės visuomenės kūrimo klausimai būtų suprantami ateinančiai jaunajai kartai [32].

Mokiniai, neįgiję teisinių žinių, ateityje sunkiau prisitaikys prie nuolat kintančių ar naujų socialinių normų bei nesugebės jomis naudotis ginant savo teises ir laisves. Socialinės normos yra glaudžiai susijusios su asmens ir visuomenės vertybėmis. Todėl jau mokykloje svarbu vaikams, kurių vertybės tik formuojasi, suteikti teisinio švietimo pagrindus, kurie būtini naudojantis savo teisėmis bei lemia asmens socialinę brandą ateityje. Be to, kaip rekomenduoja Visuomenės teisinio švietimo programa [4], teisinio ugdymo pradmenys įvedami jau ikimokyklinio ugdymo institucijose ir tęsiami bendrojo lavinimo mokyklų vyresnėse klasėse.

Taigi teisinio švietimo pagalba kuriami ilgalaikiai visuomenės teisinės sąmonės ugdymo pagrindai bei ugdomas savarankiškai mąstantis Lietuvos Respublikos pilietis.

Visuomenės teisinio švietimo problemą bandoma spręsti įvairiais būdais ir metodais. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Teisingumo ministerija ir kitos institucijos yra įsipareigojusios gerinti visuomenės teisinį švietimą, nuolat priimdamos ir patvirtindamos įvairias visuomenės teisinio švietimo programas, kurių vienas iš tikslų yra kiekvienam moksleiviui suteikti „esminių teisinių žinių apie šeimą, darbo santykius ir santykius su valdžios institucijomis“ [8]. Kaip nurodoma 2009 m. Nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcijos projekte, „siekiant įveikti mažėjantį visuomenės pilietinį aktyvumą, bei augantį nusivylimą dėl galimybės daryti įtaką valstybės institucijų priimamiems sprendimams, <...> teisinis švietimas ir pilietinis ugdymas privalo apimti visas galimas formas ir būdus“ [10].

Nors teisinio švietimo svarbą supranta daugelis: dažnose gyvenimo situacijose vaikų teisių apsauga priklauso nuo jų pačių, ypač tada, kai trūksta tėvų globos ir dėmesio [56], tačiau dar ne visose bendrojo lavinimo mokyklose yra teisės pagrindų kursas, kuris ne tik supažindintų mokinius su Lietuvos teisinės sistemos pagrindais, bet ir diegtų jauniems žmonėms atsakomybės jausmą už savo poelgius ir pan. [61].

Be to visuomenėje aktuali laisvės problema. Dažnas ją suvokia individualiai, o tai sąlygoja teisingą ir klaidingą jos supratimą. Daugelis laisvę suvokia kaip savivalę. Tačiau remiantis humanistų požiūriu, laisvė galėtų būti suprantama kaip asmens unikalumas ir jo galimybė rinktis. Kuomet suteikiama galimybė rinktis, tuomet individas turi pats sau apibrėžti egzistencijos ribas. Asmuo taip pat turi turėti omeny, kad jis neturi teisės peržengti kitų žmonių egzistencinių ribų, o tai reiškia - negali pažeisti jų privatumo [34].

“Žinoti pagrindines teises ir laisves – tai teisė gauta gimstant, ir ją mokymo programos metu turėtų gauti visi jauni žmonės” [53]. Tačiau tik 2006 m. Lietuvoje pradėti ruošti specialistai, kurie sugebėtų tinkamai mokyti vaikus teisės pagrindų.

Apibendrinus įvairių autorių (Šimonis M., Januškienė J. 2001 [56]; Starkey H. 1996 [53]; Prokopčik M. 1998 [49]; Poviliūnas A. 1998 [50]; Paksas A., Vidrinskaitė S. 1999 [44]; Masandukaitė A. 2004 [41]; Letukienė N., Deveikis L. 1999 [39]; Heater D. 1984 [35]; Duoblys G. 1998 [32]; Lapinskas K. 2009 [38]) nuomonę apie žmogaus teisių švietimą, galima teigti, jog vis dėlto nepakanka, kad žmonės išsamiau suprastų valstybėje vykstančius politinius ir teisinius procesus, žinotų žmogaus teises ir laisves, kurių suvokimas turi įtakos kiekvieno asmens sąmoningumui. Jau ikimokyklinio amžiaus vaikams aiškinama ne tik gėrio ir blogio kategorijos, kitos moralės nuostatos, bet ir pateikiama bent elementari leidimų ir draudimų samprata, ugdoma pagarba tėvams, seneliams, vyresniems žmonėms ir pan. Be to pagal amžiaus grupes diferencijuotas visuomenės teisinis švietimas plačiaja prasme, t.y. švietimas, ne tik apimantis supažindinimą su Konstitucija, bet ir su teisės pagrindais. Taigi taip formuojama teisiškai išprususi visuomenė, kuri negali egzistuoti be politiškai ir teisiškai sąmoningų žmonių, aktyviai dalyvaujančių visuomenės ir valstybės gyvenime [38].

Tyrimo objektas – teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje optimizavimas.

Hipotezė. Teisinis švietimas yra būtinas bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams, kuris sudarytų sąlygas valstybės kontroliuojamojoje švietimo sistemoje vykdyti nuoseklų visuomenės teisinį švietimą.

Tikslas – atskleisti teisinio švietimo optimizavimo galimybes bendrojo lavinimo mokyklose.

Uždaviniai:

1. Remiantis literatūros šaltiniais aptarti teisinio švietimo sampratą;
2. Išanalizuoti teisinio švietimo modelį bendrojo lavinimo mokyklose;

3. Empiriškai ištirti teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje optimizavimo problemas;
4. Tyrimo visumos pagrindu padaryti išvadas apie teisinio švietimo optimizavimo galimybes bendrojo lavinimo mokyklose.

Tyrimo metodai – mokslinių šaltinių analizė, anketinė apklausa, statistiniai skaičiavimai (Excel programa).

Tyrimo imtis. Empirinis tyrimas buvo atliktas Panevėžio miesto bendrojo lavinimo mokyklose (VŠĮ Kazimiero Paltaroko gimnazija, Žemynos vidurinė mokykla). Tyrime dalyvavo 140 tiriamųjų: 40 mokytojų ir 100 moksleivių. Tyrimui naudotos anketos (žiūrėti priedą Nr. 1, 2).

Darbo sudaro: įvadas, 3 skyriai, išvados, reziumė lietuvių ir anglų kalbomis, naudotos literatūros sąrašas (72 šaltiniai), priedai. Darbo apimtis 52 puslapiai. Darbe pateikta 1 lentelė, 9 paveikslėliai.

I. TEISINIO ŠVIETIMO SAMPRATA BEI MOKYMO PROGRAMOS TURINYS

1.1. Teisinio švietimo samprata

Demokratija funkcionuoja tada, kai piliečiai išpažįsta demokratines vertybes, yra gerai informuoti, geba analizuoti, gali pritaikyti praktines žinias konkrečiomis aplinkybėmis. Propaguojant vertybes, gilinant žinias, ugdant gebėjimus, kurių reikalauja šiuolaikinė visuomenė, švietimui tenka ypatingas vaidmuo. Švietimas laikomas vienu pagrindinių instrumentų kuriant demokratinę visuomenę [47].

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme švietimas apibrėžiamas kaip „veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus“ [3]. Be to, švietimas yra traktuojamas, kaip visų ateities pamatas. Jis paremtas asmens „dorinės atsakomybės pripažinimu, demokratiniais santykiais, šalies kultūros tradicijomis“ [3]. Švietimas „saugo ir kuria tautos tapatybę, perduoda vertybes, kurios daro“:

- ❖ asmens gyvenimą – prasmingą,
- ❖ visos visuomenės gyvenimą – solidų bei darnų,
- ❖ valstybės požiūriu – suteikia saugumo bei daro pažangesnį [3].

Pasak Kanto I., „švietimas yra žmogaus išsivadavimo iš nesavarankiškumo, dėl kurio žmogus pats kaltas. Nesavarankiškumas yra nesugebėjimas naudotis savo protu kitų nevadovaujamam<...>Turėk drąsos pats naudotis savo protu! Toks yra švietimo šūkis“ [30].

Siauresne prasme švietimą galima apibūdinti kaip mokymo ir auklėjimo įstaigų sistemą ir jų veiklą, teikiančią žmonėms (daugiausia vaikams, jaunimui) išsilavinimą [55]. Tai „pagrindinė ugdymo funkcija, tenkinanti individo ir visuomenės informacinius poreikius“ [36].

Švietimas ir mokymas turi būti itin kokybiški, kad Europa vystytųsi kaip žinių visuomenė ir galėtų veiksmingai konkuruoti globalizacijos veikiamoje pasaulio ekonomikoje. Kiekviena Europos Sąjungos šalis nustato savo švietimo politiką, bet visos Europos sąjungos valstybės narės turi bendrus tikslus ir dalijasi patirtimi [59]. Su švietimu šiandien siejami itin svarbūs strateginiai Europos Sąjungos siekiai – sukurti konkurencingą, novatorišką, žiniomis grindžiamą ekonomiką, sėkmingai išspręsti žmonių užimtumo problemą. Į europines nuostatas ir siekius nemaža dalimi mėgina atsižvelgti dabartinė Lietuvos švietimo kaita [18].

Lietuvoje švietimas, kaip valstybės prioritetiškai remiama visuomenės raidos sritis, turi tam tikrus tikslus: nuo jaunimo vertybinių orientacijų, leidžiančių tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu žmogumi iki visuomenės galių stiprinimo, užtikrinant darnią šalies ūkio, aplinkos ir žmoniškųjų išteklių plėtrą, nacionalinį saugumą ir t.t. [3].

Apibrėžiant teisės sąvoką, svarbu paminėti, jog tai „humanistinė idėja (įsisąmoninti žmonių interesai), paversta visuotinai privalomo elgesio taisykle (teisės norma), o galiausiai – žmonių elgesio realybe (teisinais santykiais)“ [41].

Kelsen H., lygindamas skirtingus teisės objektus, kuriuos įvairios tautos įvairiais istorijos laikotarpiais įvardino žodžiu „teisė“, padarė išvadą, jog visi šie objektai – „tai vienokia ar kitokia žmonių elgesio tvarka“ [37]. Kalbininkas Būga K. įrodė, kad terminas teisė yra kilęs iš žodžių tiesumas, tiesus [41]. Vaišvila A. pažymi, kad tai nėra atsitiktinumas: „jeigu teisė suprantama kaip subjektinių teisių ir pareigų pusiausvyra, tai ji yra ne kas kita, kaip tiesi linija, kur nei teisės neiškyla virš pareigų, nei pareigos – virš teisių“ [41].

Taigi, apibrėžiant šias dvi sąvokas, teisiniu švietimu įvardijamas procesas, kurio metu žmogui sudaromos galimybės „įgyti teisinių žinių ir gebėjimų, supažindinant asmenis su galiojančiu teisiniu reguliavimu ir veikiančia teisine sistema, pagrindinėmis žmogaus teisėmis, laisvėmis ir pareigomis, jų gynimo būdais“ [9]. Kaip nurodoma Visuomenės teisinio švietimo programoje, teisinis švietimas, apimantis Lietuvos ir Europos Sąjungos teisę, susideda iš visuomenės:

- ❖ Teisinio ugdymo,
- ❖ Teisinio informavimo,
- ❖ Teisinio konsultavimo [4].

Kaip vieną iš daugelio teisinio švietimo tikslų galima įvardinti savarankiškai mąstančio piliečio, kuris sugebėtų naudotis savo teisėmis ir tinkamai vykdyti pareigas, ugdymas.

Žmogaus teisių mokymas „turi tarnauti demokratijos, teisingumo, lygybės, laisvės, solidarumo, taikos, orumo, teisės ir atsakomybės sąvokų supratimui ir pripažinimui“ [49].

Kaip nurodoma 1993 m. pasauliniame veiksmų plane, auklėjant žmogaus teisių bei demokratijos dvasia, „švietimas žmogaus teisių srityje besikeičiančiame pasaulyje turi remtis bendru ir praktiniu darbu, būti kūrybiškas bei novatoriškas ir atskleisti naujas galimybes visiems pilietinės visuomenės sluoksniams“ [64].

Teisinių švietimą taip pat galima apibrėžti per žmogaus teises, todėl būtina trumpai paminėti žmogaus teisių sąvoką. Nors žmogaus teisės turi plačią politinę, filosofinę, moralinę, bei teisinę prasmę, jų sąvokos teisinis apibrėžimas yra visiškai įmanomas. „Žmogaus teisės yra visuomeninės vertybės – laisvės, imunitetai ir privilegijos, kurių gali reikalauti žmogus „kaip savo teisės“ kiekvienoje visuomenėje, kurioje jis gyvena“ [65].

Dažnai kalbama apie būtinybę skirti didesnę dėmesį demokratinių vertybių, socialinių įgūdžių ugdymui. Taigi žmogaus teisių mokymas turėtų prasidėti jau mokykloje, nes taip vaikai ir jaunimas skatinami savarankiškai ir kritiškai mąstyti, informuojami apie jų teises ir laisves, nepamirštant pareigų. Tačiau teisinio švietimo pamokos nesibaigia tik pamokomis mokykloje.

Demokratijos mokymasis trunka visą gyvenimą. Jis apima ne tik žinių perdavimą, bet ir demokratijos įgyvendinimo praktiką, aktyviai dalyvaujant visuomenės gyvenime [47].

Visos žmogaus teisės kyla iš žmogaus orumo sąvokos. Todėl apibendrinant galima teigti, kad teisiniu švietimu ir yra siekiama išsaugoti ir apginti savo orumą, mokyti gerbti kito žmogaus teises ir laisves. Teisinis švietimas mokyklose sudaro dalį jaunų žmonių pasirengimo gyventi daugelį požiūrių toleruojančioje demokratinėje visuomenėje. Lietuva turi suteikti savo žmonėms lygias galimybes pasiekti reikalingą ir visavertį išsilavinimą, kad jaunuoliai jaustųsi tikrais Lietuvos ir Europos Sąjungos piliečiais [47].

1.2. Teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje mokymo programos turinys

Kaip skelbiama Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, žmogaus teisės ir laisvės yra „teisingumo ir taikos pagrindas pasaulyje“ [1], todėl privalu laikytis Konvencijoje užfiksuotų normų. Tačiau teisės veiksmingos tik tada, kai žmonės apie jas žino. Kaip teigia Lietuvos žmogaus teisių centro švietimo programų koordinatorius Duoblys G., „su žmogaus teisėmis reikia mažų mažiausiai susipažinti.“ [32]

Žmogaus teisių mokymo sistemos, kuri būtų veiksminga bei visaapimanti tikriausiai neįmanoma sukurti. Tik mokyklos bendruomenė gali efektyviausiai puoselėti žmogaus teises. Geriausias švietimo rezultatas apie žmogaus teises būtų pasiektas tuomet, jei apimtu šiuos aspektus:

- ❖ Žmogaus teisės – tai kaip savarankiška disciplina, turinti specialiai parengtus mokytojus, specialias tvarkaraštyje užfiksuotas pamokas, mokymo medžiagą ir pan. Teisės pagrindų pamokų, kaip savarankiško dalyko privalumas tas, kad moksleiviai žinias apie žmogaus teises gauna sistemingai, taikant jų amžiui tinkančius metodus.
- ❖ Temos apie žmogaus teises yra specialaus dalyko dalis, įjungiamos į bendrąsias programas - pilietinio ugdymo, istorijos, etikos, literatūros, politologijos, geografijos disciplinas. Taip aiškiai parodoma, kad žmogaus teisės yra daugelio dalykų vertinimo matas, žmogaus teisių kriterijus gali būti taikomas visur, kur sprendžiami etiniai piliečių, valstybių tarpusavio santykių klausimai [49].
- ❖ „Žmogaus teisių perspektyva glaudžiai siejama su mokyklos bendruomenės gyvenimu“ [39]. Teisinis švietimas turi apimti visą mokyklos gyvenimą – ne tik mokymo programų turinį, bet ir mokyklos organizaciją, jos dvasią. Todėl mokyklos turėtų „pagarbiai ir dėmesingai elgtis su visais savo nariais, siekti solidarumo ir skatinti dialogą“ [49].

Tik 1978 m. Europos tarybos mokyklinio ugdymo departamento atstovai suprato, kad teisės pagrindų mokymas netaps realybe, kol mokytojai bus aprūpinti tik oficialiais dokumentais – konvencijomis, deklaracijomis, sutartimis ir t.t. Šiam klausimui spręsti daugelyje Europos šalių buvo imtasi įvairių priemonių: surengti mokytojų seminarai, išleisti specialūs leidiniai [49].

Pratęsiant ir nuosekliai papildant įvairių institucijų bei asmenų pastangas plėtoti pilietiškumo ugdymo sistemą, Lietuvoje šį klausimą padeda spręsti Teisinio švietimo „Street Law“ programos koordinuojamos Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centro, įgyvendintas projektas [61]. Projekto vienas iš uždavinių kelti teisinę kultūrą nuo jauniausios kartos, t.y. bendrojo lavinimo mokyklos moksleivių. Šis projektas vykdomas įvairiomis kryptimis ir viena iš jų – metodinės ir mokomosios literatūros mokytojams ir moksleiviams parengimas bei išleidimas (vadovėlis mokiniams ir vadovas mokytojams „Teisė kiekvienam“) [62], [63].

Šis vadovėlis supažindina su „teisine sistema, pagrindiniais demokratijos principais ir vertybėmis“ [62].

Teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje mokymo programos turinį turėtų sudaryti:

- ❖ Jaunimo supažindinimas su bendru politinių idealų ir tradicijų paveldu, susistemintomis žiniomis apie teisę bei jos šakas, kuris padės formuoti kompetencijas, reikalingas pilietinėje visuomenėje;
- ❖ Žinių, įgūdžių jaunimui suteikimas bei pažiūrų formavimas;
- ❖ Jaunimo suvokimo ugdymas, kad įstatymai ir teisės normos nėra neišvengiama duotybė, kad teisės normų nereikia akiai vykdyti;
- ❖ Socialinių, komunikacinių, darbo ir veiklos gebėjimų (kritinio mąstymo, sprendimų priėmimo, teisinio raštingumo ir kt.) vystymas;
- ❖ Pagarbos teisei ir teisėtškai ugdymas ir pan. [62], [49].

Teisinio švietimo turinys įvairiose šalyse, kartais net įvairiose mokyklose yra skirtingas. Tačiau Europos Taryba mano, jog būtina rekomenduoti bendrą poziciją, kurią sudaro:

- ❖ „Pagrindinės žmogaus teisių, pareigų, išsipareigojimų ir atsakomybės kategorijos;
- ❖ Įvairios neteisingumo, nelygybės ir diskriminacijos formos, tarp jų lyčių diskriminacija ir rasizmas;
- ❖ Kovos už žmogaus teises istorija ir dabarties veikėjai, judėjimai ir svarbiausi įvykiai;
- ❖ Pagrindinės tarptautinės žmogaus teisių deklaracijos ir konvencijos...“ [53].

Potencialios dėstomo dalyko medžiagos apimtis, mokymo programos organizavimo įvairaus amžiaus ir sugebėjimų mokiniams sunkumai verčia mokytojus vadovautis plataus pobūdžio rekomendacijomis, o ne smulkmeniškais nurodymais.

Žmogaus teisės – tai kaip savarankiška disciplina, kai kuriose mokymo įstaigose įvedamos nuo 11 klasės, todėl, kad būtent šiame amžiaus tarpsnyje atsiranda mokinių gebėjimas nagrinėti

abstrakčius ir sudėtingus socialinio gyvenimo aspektus. Spręsdami socialines, teises, politines ir kitas problemas, mokiniai nagrinėja įvairias numatomas, spėjamas galimybes, geba rasti būdų problemoms rasti. Mokiniai nuo abstraktaus teorinio svarstymo gali prieiti prie konkrečių gyvenimiškų situacijų svarstymo. Todėl remiantis šio amžiaus tarpsnio ypatumais, Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose [11] (toliau - Bendrosiose programose), siūloma analizuoti demokratijos vertybes, jų raišką aplinkoje, skatinti supratimą apie demokratinę, teisinę valstybę (pvz., Lietuvos teisinė sistema; vaiko ir žmogaus teisių pažeidimai mokyklos, vietos bendruomenėse; Europos, Lietuvos ar kitos institucijos, į kurias galima kreiptis dėl žmogaus teisių pažeidimų ir kt.) bei pilietinę visuomenę (pvz., teisės ir pareigos santykis, tolerancija, pilietinė atsakomybė ir kt.), tyrinėti įvairias socialines problemas, kylančias klasėje, mokyklos ir vietos bendruomenėse, Lietuvoje ir pasaulyje, ieškoti šių problemų sprendimo būdų. Svarbu, kad mokiniai ne tik konstruktyviai mąstyti, bet ir veiktų, kad teoriją paverstu praktika ir taip realiai prisidėtų prie mokyklos ir vietos bendruomenės tradicijų puoselėjimo, kūrimo ir joje kylančių problemų sprendimo. Gebėjimas konstruktyviai samprotauti ir veikti bendruomenėje daro įtaką jaunimo požiūriui į įvairius gyvenimo reiškinius ir jų pačių socializaciją [11].

Taigi apibendrinant galima teigti, kad mokymo kursą turėtų lemti moksleivių poreikis, baigiant mokyklą, turėti tam tikrą žinių kiekį, mąstymo stilių ir įgūdžius. Teisinio švietimo programos skatina žmones suvokti, kad jie yra ne tik tam tikros valstybės ar regiono piliečiai, bet ir kartu ir visos Europos ar net pasaulio piliečiai. [49].

II. TEISINIO ŠVIETIMO BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE MODELIS

Ugdymo tikslingumas yra vienas iš esminių reikalavimų, be kurio darbas tampa neperspektyviu, chaotišku. Pagal Dielininkaitį P., - ugdymas yra socialinis dalykas. Pirmiausia jis pasireiškia nesąmoningai, spontaniškai ir determinuotai [31]. Pasak Maceinos A., - ugdymas yra pirmutinis veikimas, kuris tobulina prigimtį, kuris ją valdo ir kuris vaduoja žmogų iš gamtos būtinumo. Jau Aristotelis yra pastebėjęs, kad ugdymas turi papildyti prigimties plyšius [40]. Svarbu apmąstyti ugdymo tikslus, nes kitaip bus kryptama link chaotiškos švietimo sistemos. Pedagoginiu požiūriu, tikslas atspindi tai, ko siekiama. Ugdymo tikslas, pasak prof. Šalkauskio S., gali būti tiesioginis ir netiesioginis. Tiesioginis ugdymo tikslas „yra ugdomosios vertybės subjektyvine prasme, arba ugdytinio nusiteikimai, kurių pagalba tik paskui galima siekti gyvenimo tikslų“ [40]. Kaip teigia Bitinas B., - bendruosius ugdymo tikslus galiausiai sąlygoja ta visuomenė, kurioje ugdymas realizuojamas ir kurią jis aptarnauja. Tikslai išreiškia ugdymo turinį, aktualų jį realizuojančiai visuomenei. Konkrečias tikslų formuluotes lemia svarbiausias veiksnys – visuomenėje dominuojanti žmogaus esmės filosofinė samprata. Ugdymo tikslų funkcionavimas – pagrindinė problema visais ugdymo realybės lygmenimis. Išmokyti ar išauklėti žmogų įmanoma tik tada kai ugdytojo formuluojami tikslai transformuojami į saviugdos tikslus [24].

Viena iš pabrėžiamų tikslo funkcijų, suteikiančių ugdymo procesui kryptį, orientuojančią asmenį ar bendruomenę į tam tikrą rezultatą, galima pavadinti idealia būsimos veiklos priežastimi arba modeliu. Tikslas apibrėžia ne tik ugdymo proceso strategiją, bet tam tikra prasme lemia jo techniką bei technologiją – ugdymo principų, priemonių formų atranką, derinimą, panaudojimą. Kitaip tariant, modeliuoja patį ugdymo vyksmą. Durkheimas E. pabrėžia, jog ugdymo tikslas – „sužadinti ir išugdyti tas vaiko fizines, intelektualines ir dvasines būsenas, kurių iš jo reikalauja ir politinė visuomenė, ir socialinė aplinka, kuriai jis skirtas“ [33]. Juk nuo to, kokie teisinio švietimo programoje formuluojami tikslai (arba modelis), keičiasi ir teisės pagrindų pamokų struktūra, organizavimo metodika, taip pat ir pedagoginio bendravimo bei santykių pobūdis [21].

2.1. Teisinį švietimą formuojantys veiksniai

Teisinį moksleivių ugdymą įtakoja daugelis veiksnių: visuomenės lygmuo, valstybės vykdoma ekonominė, socialinė, švietimo, kultūros politika, valstybės institucijų – Seimo, Vyriausybės, savivaldybių Tarybų priimami sprendimai, teismų, policijos veikla. Didelę įtaką ugdant visuomenines vertybes ir nuostatas atlieka žiniasklaida, nevyriausybinių organizacijų. Vertybines

moksleivių nuostatas formuoja ir bažnyčia, o šeima ir mokykla kuria bendrą vaiko, jaunuolio ugdomąją erdvę. Pagrindinės teisinio švietimo institucijos yra šeima, mokykla, bažnyčia, visuomeninė aplinka.

Teisinių ugdymą šeimoje labai tiksliai apibrėžia Ashford N. Jis teigia, kad iš visų pilietinės visuomenės institucijų svarbiausia yra šeima. Jos, kaip vaikų auklėtojos, aprūpintojos ir augintojos vaidmeniui neprilygsta jokia kita institucija. Šeima yra toji vieta, kur būsimi piliečiai mokosi atskirti gėrį nuo blogio. Tose visuomenėse, kur šeimos institucija yra stipriausia, kur sprendimus priima ne valstybė, bet šeimos, tų visuomenių nariai geriausiai supranta skirtumą tarp gera ir bloga [22].

Antra labai svarbi institucija teisiniam ugdymui yra mokykla. Mokykloje moksleivių teisini ugdymą įtakoja ne tik ugdymo procesas (programos, vadovėliai, metodai, standartai), bet ir mokyklos kultūra su joje susiformavusia vertybių sistema. Teisinis švietimas mokyklose gali būti labiau tradiciškas, patriotinis, arba labiau orientuotas į demokratines vertybes. Svarbu, jog teisinio švietimo disciplinose deklaruojami principai turėtų būti taikomi ir pačiai mokyklos bendruomenei. Juk žmogaus teisės yra ne vien teisinių ir konstitucinių dokumentų rinkinys. „Vargu ar galima išmokyti tolerancijos, tik netolerantiškai į galvą kalant įvairius tolerancijos apibrėžimus“ [50]. Be to, Bendrosios programos rekomenduoja bendrojo lavinimo mokyklose daugiau dėmesio skirti ne pažintinei veiklai, o praktinės veiklos gebėjimams ugdyti – „siekti, kad mokiniai, kiek leidžia jų galimybės ir poreikiai, dalyvautų sprenddami mokyklos ir vietos bendruomenės problemas, dalyvautų visuomeninėje, politinėje veikloje, nagrinėtų jiems įdomias Lietuvos visuomenės, pasaulio problemas ir jų sprendimus“ [11].

Ugdymo turinį valstybiniu lygmeniu apibrėžia Bendrosios programos. Mokytojai, vadovaudamiesi Bendrosiomis programomis, „formuoja mokyklos ir klasės lygmens ugdymo turinį pagal atskirų klasių ir mokinių poreikius taip, kad mokiniai pagal savo išgales pasiektų kuo geresnius rezultatus“ [11]. Svarbu, kad ugdymo turinys padėtų mokiniui pažinti save bei kitus, skatintų mąstyti apie visuotines vertybes, jų puoselėjimą bei išsaugojimą, ugdytų toleranciją žmonių skirtumams. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos nusako, kad mūsų valstybės pilietis turi suprasti teisinės valstybės principus, savo ir kitų tautų kultūros savitumą, kultūrų bendrybes ir skirtumus, gebėti dalyvauti priimant sprendimus, prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, reikšti argumentuotą nuomonę ir t.t.

Ne tik mokyklos, bet ir bažnyčios mokymas ypatingą dėmesį skiria socialinei doktrinai, aiškinančiai sudėtingą žmogaus gyvenimo visuomenėje tikrovę, etiniu požiūriu vertinančiai žmogaus elgesį ir santykius visuomenėje, jo dalyvavimą valstybės gyvenime. Daugeliu atvejų teisiniam mokinių ugdymui tarnauja pamokos tikslai: pagilinti laisvės prasmės supratimą, ugdyti gebėjimus daryti teisingus sprendimus. Akivaizdu, kad nėra nė vienos krikščioniškos vertybės, kuri

būtų priešinga kokiai nors pozityviai bendražmogiškai vertybei. Per tikybos pamokas aiškinama kokios svarbiausios žmogaus (tikinčiojo) pareigos, kas yra žmogaus teisės, aiškinamasi, kas yra įstatymai, ir kam jie reikalingi. Prieinama prie išvados, kad žmonių gyvenimui reikia tam tikrų taisyklių ir dėsnių, pagal kuriuos tvarkantis gyventi yra gera, ir kurių nepaisant gyventi darosi bloga. Lietuvos Konstitucija, Vaiko teisių deklaracija, mokinio taisyklės analizuojamos per Dekalogo prizmę [26].

Švietimo, taip pat ir teisinio ugdymo kokybė suprantama kaip kintamasis, priklausantis nuo daugelio vidinių ir išorinių sąlygų. Teisinis švietimas - tai įvairius visuomenės sluoksnius Lietuvoje jaudinanti tema. Dažnai žvelgiama į švietimą, domimasi Švietimo ir mokslo ministerijos darbu, kas daroma šioje srityje. Darbas vyksta įvairiomis kryptimis: švietimo kokybės vadyba, mokyklų renovacija ir jų aprūpinimas šiuolaikinėmis mokymo priemonėmis, mokyklų tinklo ir struktūros pertvarkymas, ugdymo proceso tobulinimas [47].

Sugebėjimas suprasti žmogaus teisių principus ir spręsti kylančias problemas yra būtina politinio švietimo dalis. Žmogaus teisės turi didžiulį poveikį pilietiniam švietimui ir švietimui apskritai. Todėl žmogaus teisės kelia didelius uždavinius mokymo programoms, pamokoms ir jų organizavimui. Pagrindinis tikslas yra ugdyti moksleivį kaip aktyvią, savarankišką, kuriančią asmenybę, pasirengusią mokytis, tobulėti visą gyvenimą. Tai skatina mokytojus tobulinti savo darbo metodus, mokymo turinį padaryti problemiškesnį, plačiau remtis tarpdalykiniais ryšiais, siekti emocinių ir racionalių pažinimo veiklos procesų vienovės.

2.1.1. Teisinis švietimas valstybiniu lygmeniu

Tarptautinių ir nacionalinių vaiko gerovę kuriančių, saugančių ir ginančių dokumentų ratas vis plečiasi. Europos komisijos komunikatas Dėl Europos Sąjungos vaiko teisių strategijos kūrimo, galima sakyti buvo pirmasis integruotas žvilgsnis į poreikį kurti vieningą vaiko teisių apsaugos ir užtikrinimo politiką, nustatyti būsimus Europos Sąjungos veiksmų prioritetus. Ši strategija grindžiama jau galiojančiais tarptautiniais dokumentais, kaip antai Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija ir Europos žmogaus teisių konvencija [69]. Europos Parlamento 2008 m. sausio 18 d. rezoliucijoje dėl Europos Sąjungos vaiko teisių strategijos kūrimo džiaugiamasi, kad vienu iš Europos Sąjungos tikslų tampa naujas vaiko teisių teisinis režimas [70].

Lietuvoje nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo teisinis švietimas yra aktuali problema. Ją bandoma spręsti įvairiais būdais – tiek pasitelkiant neformalųjį ugdymą, tiek kuriant valstybines švietimo programas.

2001 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė įsipareigojo gerinti bei skatinti visuomenės teisinį švietimą, tirti, kokių teisinių žinių reikia gyventojams, rengti ir įgyvendinti programas ir priemones šiems poreikiams užtikrinti, diegti informacijos technologijas, leidžiančias susipažinti su teisės aktais, jų projektais, teisės taikymu [5].

Tačiau bendra ir nuosekli visuomenės teisinio švietimo sistema pradėta formuoti tik 2004 m. Teisingumo ministerijai parengus Visuomenės teisinio švietimo programą (toliau vadinama – 2004–2008 m. programa) [4]. Šioje 2004–2008 m. programoje buvo numatytos visuomenės teisinio švietimo priemonės: leisti kiekvienam moksleiviui dar vidurinėje mokykloje pasirinkti teisės pagrindų kursą, suteikiantį pagrindinių žinių apie šeimą, darbo santykius bei santykius su valdžios institucijomis [6]. Pagrindžiant tuo, jog „vaikams ir jaunimui reikia vis daugiau teisinių žinių, tai sudaro sąlygas valstybės kontroliuojamoje, reglamentuojamoje ir visus Lietuvos regionus apimančioje švietimo sistemoje vykdyti nuoseklų visuomenės teisinį švietimą“ [4].

Be to, įgyvendinant 2004–2008 metų programą buvo aktyviai bendradarbiaujama su nevalstybinėmis organizacijomis ir teisininkus rengiančiomis aukštosiomis mokyklomis, kurios teikė teises konsultacijas bei kitą aktualią teisinę informaciją. Teisingumo ministerija organizavo įvairius renginius, susijusius su visuomenės teisiniu švietimu: nuo 2007 metų dvejus metus organizuotas Lietuvos Respublikos Konstitucijos egzaminas, rengti konsultaciniai seminarai teisės klausimais regionuose. Bendradarbiaujant su Švietimo ir mokslo ministerija, išleistas vadovėlis moksleiviams „Teisė kiekvienam“ [9].

Teisingumo ministerija nuo 2001 metų kasmet tvirtina visuomenės teisinio švietimo priemonių planus, kuriuose yra numatyta leisti informacinius lankstinukus bei brošiūras, suteikiančius asmenims galimybę savarankiškai susipažinti su svarbia teisine informacija, organizuoti teisinės informacijos sklaidos kampanijas per radiją, televiziją ir spaudoje [4].

Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. ISAK-1015 patvirtintos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir 2004 m. liepos 5 d. įsakymu Nr. ISAK-1086 patvirtinta Bendrojo pilietinio ugdymo programa sudarė galimybes bendrojo lavinimo mokykloms teisinių žinių kursą dėstyti kaip pilietiškumo pagrindų dalį arba mokyklos nuožiūra dėstyti kaip atskirą dalyką [12], [13].

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 metų kovo 21 d. nutarime Nr. 307 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 metų veiklos ataskaitos pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ nurodomi tokie artimiausi laikotarpio prioritetai: „toliau aktyvinti visuomenės teisinį švietimą, įgyvendinant visuomenės teisinio švietimo programą...>Daugiausia dėmesio numatoma skirti jaunimo teisiniam ugdymui...“ [7].

Šiuo metu visuomenės teisinis švietimas įgyvendinamas vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programą. Visuomenės

teisinio švietimo 2009–2012 metų programoje visuomenės teisiniu švietimu laikomas procesas, kurio metu „visuomenei sudaromos galimybės įgyti teisinių žinių ir gebėjimų, supažindinant asmenis su galiojančiu teisiniu reguliavimu ir veikiančia teisine sistema, pagrindinėmis žmogaus teisėmis, laisvėmis ir pareigomis, jų gynimo būdais“ [9]. Pagrindinės visuomenės teisinio švietimo priemonės yra teisinės informacijos teikimas, teisinis mokymas ir konsultavimas. Šioje programoje nustatyti konkretūs subjektai, kurie yra informuojami, ir objektai, apie kuriuos informuojama visuomenė. Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programoje subjektų yra labai daug. Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programos išskeltuose uždaviniuose numatyta gerinti visuomenės informuotumą apie pagrindines žmogaus teises ir laisves, jų apsaugą bei pareigų vykdymą; sudaryti palankesnes teisinio konsultavimo ir teisinės savišvietos sąlygas. Taigi vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintus uždavinius, iki 2012 metų turėtų padaugėti asmenų, kuriems buvo suteiktos galimybės įgyti teisinių žinių ir gebėjimų, suteiktos nemokamo teisinio konsultavimo paslaugos. Taip pat numatyta įvykdyti įvairias visuotinės piliečių aktyvumo skatinimo, teisinių žinių įvertinimo akcijas; internete paskelbti informacinius pranešimus apie visuomenės teisinio švietimo priemonių vykdymo rezultatus; išleisti ne mažiau kaip 4000 teisės pagrindų vadovėlių egzempliorių, skirtų bendrojo lavinimo mokyklų klasių mokiniams; parengti teisės pagrindų dalyko programą bendrojo lavinimo mokyklų dešimtų, vienuoliktų, dvylikų klasių mokiniams; surengti mokomuosius seminarus mokytojams; suorganizuoti informacinės kampanijas žiniasklaidoje teisės tematika; parengti interaktyvias mokomąsias priemones teisės žinioms gilinti [9].

Nuo 2005 m. priimta ir UNESCO vadovaujama Jungtinių Tautų darniaus vystymosi regioninė švietimo strategija, kitaip vadinama „Vilniaus veiksmų planu 2005 – 2014 metams“. Šios strategijos užsibrėžtas tikslas darnaus vystymosi temas (pilietiškumo, teisinio švietimo, sveikatinimo, socialinės atskirties mažinimo, saugumo, kultūrinio identiteto puoselėjimo programų, ekonominio, pramoninio vystymosi, aplinkos apsaugos, ekologinio verslo skatinimo, etikos ugdymo) perkelti į visus švietimo lygmenis [58], [47].

Valdžios institucijų kuriamose ugdymo turinį reglamentuojančiuose dokumentuose ugdymo procesas orientuojamas į bendrųjų kompetencijų ugdymą. „Ugdymo tikslas – plėtoti dvasines, intelektines ir fizines asmens galias, ugdyti aktyvų, kūrybingą, atsakingą pilietį, įgyjusį kompetencijas, būtinas sėkmingai socialinei integracijai ir mokymuisi visą gyvenimą“ [11]. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose šalia įprastų gebėjimų ir žinių formuojami kompiuterinio raštingumo, gebėjimo komunikuoti keliomis užsienio kalbomis, verslumo ir socialiniai įgūdžiai. Taip pat daug dėmesio skiriama darnaus vystymosi idėjoms, tolerancijos ir pilietiškumo ugdymui [11].

Taigi visuotinė teisinio švietimo problema sprendžiama valstybinėse institucijose, aukštosiose teisės mokyklose, nevyriausybinėse organizacijose. Įgyvendinant Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programą, skiriamos piniginės lėšos mokomosios medžiagos spausdinimui, kvalifikuotų specialistų į bendrojo lavinimo mokyklas pritraukimui ir pan.

2.1.2. Mokyklos bendruomenė teisinio švietimo perspektyvoje

UNESCO Generalinis direktorius Mayoro F. pabrėžia, kad „mokymasis yra būtina sąlyga norint efektyviai dalyvauti šiuolaikinės visuomenės gyvenime“ [64].

Švietimo koncepcija teigia, kad moksleivis mokykloje turi susipažinti su pagrindinėmis demokratinės valstybės ir visuomenės piliečių laisvėmis, pareigomis ir žmogaus teisėmis ir pan. „Mokyklos – tai bendruomenės, kurios gali ir turi būti pagarbos žmogaus orumui, skirtingumui, pakantumui, lygioms galimybėms pavyzdys“ [49].

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose nurodoma, jog „Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius konstruktyviai dalyvauti visuomenės ir valstybės gyvenime ir jį tobulinti“ [11]. Mokykloje mokiniai turi įsisąmoninti, jog nuo kiekvieno iš jų priklauso demokratijos kūrimas šeimoje, tautoje, valstybėje ir, kad kiekvienas yra už tai atsakingas ir turi tuo rūpintis.

Švietimo įstaigoms suteikta daug finansinių ir administracinių sprendimų laisvių, taip suteikiant galimybes mokiniams, tėvams, pedagogams, švietimo administratoriams savarankiškai pasirinkti, tartis, priimti sprendimus.

Letukienė N., Deveikis L. [39], Starkey H. [53] nagrinėja argumentus, palaikančius ir prieštaraujančius teisiniam švietimui bendrojo lavinimo mokykloje. Pasak priešininkų, teisės pagrindai, kaip nereikalingai dėstomas dalykas yra todėl, kad mokiniai dar nėra pakankamai subrendę suprasti teisinės kalbos, teisės pagrindų pamokos dažnai per daug pabrėžia teises ir rečiau užsimena apie pareigas. Starkey H. paneigia šiuos argumentus teigdamas, jog sąvokos apie žmogaus teises gali ir turi būti įsisavintos kaip galima anksčiau. Požiūris turi būti sutvirtintas prieš brandą ir tai galima daryti natūraliai ir remiantis vaikų gyvenimo patirtimi. Vaikai pirmiausia turi suvokti, kad jie yra įvairių grupių dalis. Tai galima padaryti per žaidimus ar bendras užduotis. Be to, Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programos uždavinys yra parengti ir įgyvendinti diferencijuoto teisinio informavimo ir mokymo priemonės ikimokyklinio, priešmokyklinio ir bendrojo lavinimo programas vykdančiose įstaigose [9].

Kitas priešininkų argumentas tas, kad „žmogaus teisių problemos yra ilgalaikės, sudėtingos ir dažnai neišsprendžiamos. Mokymas apie jas gali sukelti moksleiviams bejėgiškumo jausmą, o ne skatinti juos spręsti problemas ir daryti įtaką rezultatams“ [53].

Žmogaus teisių mokymo šalininkai skelbia tokias nuostatas:

- ❖ „Žinoti pagrindines teises ir laisves – tai teisė gauta gimstant, ir ją mokymo programos metu turėtų gauti visi jauni žmonės...;
- ❖ Žmogaus teisės yra žmogiškos ir gali žmogiškai sudominti ir paskatinti moksleivius;
- ❖ Žmogaus teisės suteikia žmonėms kažką teigiama, kuo galima tikėti ir remtis;
- ❖ Jaunimas turi teises ir pareigas, žinios apie jas – pilietinio švietimo dalis;
- ❖ Padėti nesmurtiniams pokyčiams – svarbi šiandienos užduotis visose visuomenėse;
- ❖ Žmogaus teisių mokymas ir mokymasis gali padėti politiniam švietimui...;
- ❖ Žmogaus teisių mokymas suteikia moksleiviams aktyvaus mokymosi galimybę...“ [53], [39].

Dėstant teisės pamokų pagrindus yra svarbi ne tik mokyklos atmosfera, bet ir žinių, įgūdžių bei sugebėjimų formulavimas. Be to svarbu nepamiršti, kad teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje veiksmingumas priklauso ir nuo kiekvieno mokytojo noro, sugebėjimų ir įgūdžių, nuo jo parengimo bei pasirengimo ir jam teikiamos paramos.

„Žmogaus teisių žinių negalima gauti be tvirto ir nuoseklaus mokymo, be švietimo, grindžiamo žmogaus teisėmis, o tokio mokymo ir švietimo, kuris skatintų pagarbą žmogaus teisėms, negali būti, kol mokytojai negaus specialaus išsilavinimo“ [53]. Tačiau šių žinių sunku gauti „natūraliu būdu“, nes tik švietimo pagalba gali būti perduodamos vertybės ir principai. Mokinių, taip pat ir mokytojų, pareigos supratimas gerbti žmogaus teises kasdieniniame gyvenime, laikytis tam tikrų nuostatų ir elgesio normų turi būti siejamas su žinių apie žmogaus teises dėstymu. Todėl svarbu skatinti bei „organizuoti specialius „mokyklos gyvenimo ir švietimo apie žmogaus teises“ kursus mokyklų direktoriams, švietimo patarėjams, konsultantams ir, žinoma, mokytojams“ [53].

Svarbu paminėti, kad Lietuvoje tik nuo 2006 m. pradėti ruošti mokytojai (teisės edukologai), kurie galėtų ir sugebėtų mokyti vaikus teisės pagrindų, perteiktų mokiniams elementarias praktines teises žinias ir įgūdžius. Bendrojo lavinimo mokyklose egzistuojanti teisinio švietimo problema: Lietuvos aukštųjų mokyklų, paruošti teisininkai, dėstytojai ir teisės studentai, taip pat praktikuojantys teisininkai nėra pakankamai veiksmingai įtraukiami į visuomenės teisinio švietimo veiklą. Jie retai kviečiami į bendrojo lavinimo mokyklas informuoti apie teisės normas, jų įtaką visuomeniniams santykiams. Iš dalies šią problemą įtakoja piniginių lėšų trūkumas [61].

Demokratėjant visuomenei, svarbu skatinti mokytojo ir mokinio nuoširdų bendradarbiavimą. Mokytojas turi matyti kiekvieną žmogų kaip asmenybę [47].

Vykdamas teisinio švietimo programą bendrojo lavinimo mokykloje taip pat svarbu sukurti klasėje atmosferą. Tinkama mokyklos aplinka skatina bendravimą, leidžia atvirai reikšti savo nuomonę ir diskutuoti, kai užtikrinama mokytojų ir moksleivių saviraiškos laisvė, vyrauja sąžiningumas ir teisingumas. Palanki atmosfera yra esminis efektyvaus žmogaus teisių mokymosi elementas. Mokytojas, dėstantis teisės pagrindų pamokas, turėtų su mokiniais diskutuoti, išsiklausyti, apsiginkluoti kantrybe, vengti galutinės nuomonės. Kitaip tariant, pamokos niekada neturėtų būti „įsitikinimų primetimo priemone, o nuolatos suteikti galimybę moksleiviams klausinėti mokytojus ir pačius save, kritiškai vertinti problemas“ [53].

Bendrojoje pilietinio ugdymo programoje nurodoma, kad siekiant „subrandinti jauną žmogų aktyviam pilietiniam gyvenimui demokratinėje visuomenėje, išugdyti asmenį, pasiryžusį sąžiningai ir konstruktyviai dirbti savo šalies labui“ svarbus „tinkamas mokyklos klimatas, kurį sudaro mokyklos bendruomenės narių santykių įvairovė, mokytojo etoso bei tarpusavio santykiai su mokyklos aplinka (t.y. vietos bendruomene)“ [13].

Mokytojui jau pradžioje svarbu numatyti, kokį rezultatą mokiniai turėtų pasiekti. Svarbu siekti pageidaujamų elgesio ir nuomonių pokyčių. Teisių pagrindų mokymasis turi būti ne pasyvus faktų įsiminimas, o aktyvus procesas. Vadinasi, žmogaus teises reikia ne tik žinoti, jomis reikia tikėti, t.y. turėti emocinį ryšį su jomis, ir siekti, kad jos būtų praktiškai įgyvendintos. Taigi, kaip teigia Lietuvos žmogaus teisių centro koordinatorius Duoblys G., teisinį švietimą turi sudaryti trys komponentai: žinios, emocijos, veiksmai. Žinias galima perduoti per pamokas, į pagalbą pasitelkiant vadovėlius ir kitas mokymo priemones. Emocijas gali padėti skatinti literatūra, menas, pasakojimai, taip pat moksleivių kūryba, įvairūs konkursai ir pan. Veiksmai atliekami įvairios praktinės patirties metu, pvz., įvairių veiklos programų, kurios reikalauja asmeniškų dalyvavimų, metu [32].

Mokykla supažindina moksleivį su pasauliu, gėriu, teisingumu, tiesa, gražumu (žmonių kūryba). Asmens teisės, tai žmogaus moralinės prigimties ir piliečio santykio su valstybe pripažinimas. Kitaip tariant švietime apie žmogaus teises svarbus vaidmuo atitenka moraliniam švietimui. Juk teisinis ugdymas neįmanomas be moralinio ugdymo, mokykla yra užsibrėžusi uždavinį - perteikti moralines vertybes. Moralinio švietimo įtaka žmogaus teisių mokymuisi turi atsispindėti ne tik pamokose, bet ir mokyklos dvasioje.

Gimdami įgyjame teisę į pilietybę, tačiau išmanius ir atsakingus piliečius išugdo mokykla, šeima, bendruomenė. Būtent jaunystėje padedami arba nepadedami žinių, įgūdžių arba nuostatų pagrindai, kurie vėliau suaugusiam žmogui padeda suvokti save piliečiu, suprasti savo, kaip piliečio, atsakomybę ir politinį veiksmingumą.

Švietimas apie žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklose turi remtis socialinių ir humanitarinių mokslų – antropologijos, filosofijos, geografijos, istorijos, politologijos,

psichologijos, sociologijos – pagrindais. Teisinis švietimas apima ne tik socialiniam asmens ugdymui skirtus mokomuosius dalykus, bet ir daugelį kitų mokomųjų dalykų, kurių ugdomasis poveikis, puoselėjant jauno žmogaus socialinę kultūrą, labai reikšmingas. Taigi apibendrinant galima teigti, jog socialinę mokinių brandą skatina visos mokyklos bendruomenės gyvenimas: ugdymo proceso organizavimas, papildomasis ugdymas, partneriškas mokyklos narių bendravimas ir bendradarbiavimas, mokyklos ryšiai su vietos bendruomene. [11]

2.2. Teisinio švietimo veiklos modeliavimo ypatumai

Teisinis ugdymas suvokiamas kaip visaapimantis asmenybės ugdymo procesas. Šiame procese pagrindinis dėmesys skiriamas ne sąvokų aiškinimui, ne žinių perteikimui, bet motyvacijos būti aktyviu ir atsakingu visuomenės kūrėju, vertybinių nuostatų ir gebėjimų ugdymui, teigia Zaleskienė I. [71]. Po mokymo, žinių perteikimo, antrąją mokyklos misiją yra piliečio ugdymas.

Šioje srityje, veiksmai, kurių reikia imtis yra kartu pedagoginiai ir edukaciniai. Jie susiję visais lygiais ir su visais asmenimis.

Teisinis švietimas pirmiausia, prasideda nuo teisės pagrindų mokymo disciplinos, bet jis taip pat yra grindžiamas kasdieniu ugdymu, atsakingais poelgiais ir gyvenimo taisyklių laikymusi mokyklos bendruomenėje. Mokymas apie žmogaus teises gali būti integruojamas ir į istorijos, geografijos, lietuvių kalbos, biologijos, politologijos, dorinio ugdymo, užsienio kalbų, informacinių technologijų, meninio ugdymo pamokas. Šiose pamokose įgytos žinios, gebėjimai, kaip nurodoma Bendrosiose programose [11], padėtų mokiniams iš įvairių pozicijų suvokti žmogaus santykį su socialine, gamtine, kultūrine aplinka, padėtų pagrindus atsakingai gyventi ir veikti visuomenėje. Gyvenimas grupėje nustato taisykles, gyvenimas mokykloje irgi turi savo taisykles [39].

Teisinio švietimo subjektai yra vaikai ir suaugusieji, t.y. mokytojai, tėvai ir pan. Kiekviena pusė atlieka tam tikras funkcijas. Komunikaciją tarp subjektų lemia: a) ugdytojo ir ugdytinių informaciniai lygiai, b) teikiama informacija ir jos įsisavinimas [23]. Mokymo sėkmė priklauso ne tik nuo ugdytojo sugebėjimo organizuoti mokymosi procesą, bet ir nuo pačių ugdytinių, jų pastangų, amžiaus, individualių ypatybių ir pan. Ugdytojui svarbu pažinti žmogaus fizinį, psichinį ir socialinį įvairiapusiškumą. Ugdytojai esti prigimtiniai ir paskirtiniai. Prigimtiniai ugdytiniai tėvai, todėl ugdymo šeimoje pagrindas – tėvų autoritetas, kuris priklauso nuo pačių tėvų. Paskirtiniai ugdytojai – įvairių ugdymo institucijų darbuotojai: lopšelių ir darželių auklėtojai, mokytojai, kultūros atstovai, kunigai ir kt. Teisinio švietimo procesą sudaro dvipusė subjektų veikla. Ugdytojo ir ugdytinių funkcijos tarpusavyje glaudžiai susijusios ir viena nuo kitos priklauso [54].

Paskirtiniams ugdytojams, mokytojams keliama uždaviniai ne tik suteikti ugdytiniams mokslo pagrindus ir naujienas, bet ir sugebėti numatyti mokslo vystymosi perspektyvas. Tikras

mokytojas gerbia vaiko asmenybę, savo darbe vadovaujasi humanitarinėmis vertybėmis ir padeda jas įsisavinti savo mokiniams. Nuolat mokosi pats ir padeda moksleiviams atrasti prasmingo mokymosi būdus. Skiriami pagrindiniai mokytojo, teisinio švietimo edukatoriaus profesionalumo komponentai: bendras išpūsimas, dalyko išmanymas, psichologinis pasirengimas, žinių pagrindai apie mokymą ir mokymąsi, geriausių mokymo būdų, priemonių pasirinkimas. Gebantis lanksčiai planuoti, savarankiškai priimti sprendimus, kritiškai vertinti ugdymo turinį, numatyti edukacinės veiklos tikslus, juos realizuoti, įvertinti gautus rezultatus mokytojas bus visur laukiamas.

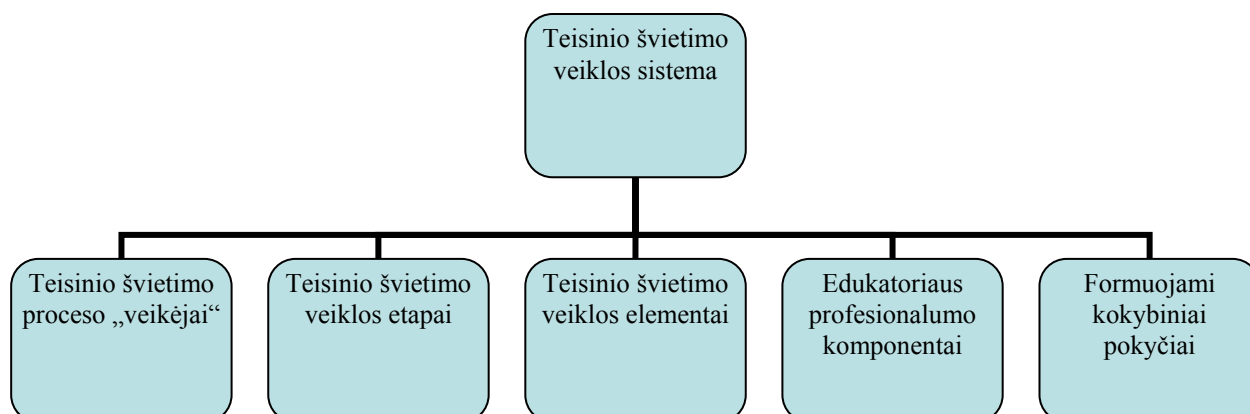
Ugdymo tikslų žinojimas nurodo ugdytojui kryptis, kur link orientuoti ugdymo turinį, metodus, formas, taip pat patį ugdytinį. Bendrosiose programose, socialinio ugdymo tikslas yra siekis, kad mokiniai turėtų supratimą apie gyvenimą demokratinėje visuomenėje, ugdytų gebėjimus dalyvauti visuomeniniame gyvenime, bendrauti ir bendradarbiauti, ugdytųsi tautinę, pilietinę savimonę. Ugdymo turinys orientuotas į kompetencijų ugdymą:

- ❖ Dalyko žinios + gebėjimai + nuostatos;
- ❖ Ugdymo turinio integracija;
- ❖ Esminės ir bendrosios kompetencijos (būtina sąlyga – motyvacija) [11].

Su Bendrosiose programose numatomais mokinių pasiekimais susiejami ir mokymosi uždaviniai, kuriuos geriausiai apibūdina Petty G. frazė: „Jei mokiniai nenumato, kur link jie eina, greičiausiai ten ir nenueis...“ [45].

Teisinio švietimo veiklos sistemą sudaro teisinio švietimo proceso „veikėjai“ (programa, medžiaga (vadovėlis, teisės aktai), planas, ugdytojas – ugdytinis), teisinio švietimo veiklos etapai (idėjų paieška ir tikslo formulavimas, planavimas, pasirengimas, tikslo realizavimas ir rezultatų vertinimas), teisinio švietimo veiklos elementai (tikslingumas, turinys, organizavimas, metodai), mokytojo profesionalumo komponentai (bendras išpūsimas, dalyko išmanymas, psichologinis pasirengimas, didaktika), formuojami kokybiniai pokyčiai (susigaudymas, kompetencija, dorovingumas, funkcionalumas) [72]. (pav. Nr. 1)

*1 pav. Teisinio švietimo veiklos sistema
(sudaryta magistrinio darbo autorės)*

Viena iš pagrindinių teisinio ugdymo nuostatų - ugdymo institucijų demokratizavimas ir demokratinio gyvenimo būdo ugdymas mokykloje įtvirtinamas ne tik valstybiniuose švietimo dokumentuose, bet ir pagrindiniuose mokyklų norminiuose dokumentuose – nuostatuose, vidaus darbo tvarkos taisyklėse. Įstatyminė teisinio ugdymo bazė yra labai svarbus pagrindas praktinei veiklai mokyklose. Tačiau mokinių ugdo ne vien pamokose perteikiamas ugdymo turinys, ugdymo būdai ir metodai, bet visas mokyklos gyvenimas: kultūra, mokytojo etosas, mokyklos bendruomenės santykiai ir santykiai su visuomene, pats mokyklos darbo organizavimas.

Taigi ypatingas dėmesys skiriamas mokinių teisinės kultūros ugdymui. Bendrojo ugdymo turinys nuosekliai atveriamas pilietinei šalies problematikai. Į pilietinių vertybių, gebėjimų, įgūdžių ugdymą orientuojamas kasdienis mokyklų gyvenimas [18]. Mokykloje mokiniai privalo suprasti bei vykdyti savo pareigas, puoselėti teises ir laisves. Todėl visų pedagogų tikslas – padėti moksleiviams pasiręgti gyventi pilietinėje, teisinėje visuomenėje, siekti, kad jie susiformuotų svarbiausias demokratinio gyvenimo nuostatas [51].

III. TEISINIO ŠVIETIMO BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE OPTIMIZAVIMO PROBLEMOS EMPYRINIS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Empirinis tyrimas buvo atliktas dvejose Panevėžio miesto bendrojo lavinimo mokyklose: Žemynos vidurinėje mokykloje bei Viešojoje įstaigoje Kazimiero Paltaroko gimnazijoje. Tyrime dalyvavo 140 tiriamieji: 40 mokytojų ir 100 vienuoliktų - dvyliktų klasių moksleivių (40 berniukų ir 60 mergaičių) nuo 16 iki 19 metų. Visi tiriamieji buvo pasirinkti atsitiktinai.

Siekiant išsiskirti tikslo bei uždavinių, sudarytose anketose buvo pateikti klausimai, labiausiai atskleidžiantys teisinio švietimo optimizavimo galimybes bendrojo lavinimo mokyklose (žr. priedai Nr. 1 ir Nr. 2).

Pedagogams buvo pateikta 13 uždaro tipo klausimų. Klausimynas buvo sudarytas taip, kad jame atsiskleistų pagrindiniai klausimų blokai atspindintys šiuos teiginius:

- teisinio švietimo svarba bei reikšmė bendrojo lavinimo mokykloje („Paašškinkite kaip Jūs suprantante, kas yra teisinis švietimas?“, „Ar reikalingos teisės pagrindų pamokos bendrojo lavinimo mokyklose?“ „Jūsų nuomone, ar tikslingas švietimas apie žmogaus teises mokyklose?“ „Jūsų nuomone, kokią įtaką mokiniams daro žmogaus teisių mokymas mokyklose?“ ir pan.);
- teisinio švietimo optimizavimo problemos („Jūsų nuomone, kaip tobulinti žmogaus teisių mokymą(si) mokyklose?“ „Teisinio švietimo edukatoriaus būtini profesionalumo komponentai?“, „Kas turėtų būti mokama siekiant atskleisti visus švietimo apie žmogaus teises aspektus?“ ir pan.);
- pedagogo žinios apie savo teises, pareigas bei dokumentus, įtvirtinančius piliečio teises („Ar Jūs turite informacijos apie savo teises/pareigas?“ „Kaip dažnai Jums išskyla sunkumų dėl teisinių žinių stokos?“ „Su kokias tarptautinias ir nacionalinias dokumentais, įtvirtinančiais žmogaus ir piliečio teises, Jums teko daugiausiai susipažinti?“ ir pan.).

Kitiems respondentams, t.y. moksleiviams buvo pateiktas klausimynas sudarytas iš 15 uždaro tipo klausimų. Klausimai taip pat suskirstyti į tris pagrindinius klausimų blokus, norint išsiaiškinti šiuos dalykus:

- teisinio švietimo svarba bei reikšmė bendrojo lavinimo mokykloje („Paašškinkite kaip Jūs suprantante, kas yra teisinis švietimas?“, „Ar reikalingos teisės pagrindų pamokos

bendrojo lavinimo mokyklose?“ „Jūsų nuomone, ar tikslingas švietimas apie žmogaus teises mokyklose?“ „Mokiniui svarbu žinoti savo teises ir pareigas“ ir pan.);

- teisinio švietimo veiklos modeliavimo ypatumai („Pagal svarbumą, eilės tvarka surašyk išvardintus dalykus, kuriuos turi žinoti kiekvienas asmuo?“ „Kokias mokymo formas pamokų metu dažniausiai naudoja mokytojas?“ „Mokyklos susirinkimai, mokymo stilius, nuobaudų sistema, visa mokyklos dvasia teigia tas pačias vertybes kaip ir teorinės pamokos apie žmogaus teises ir joms neprieštarauja?“ ir pan.);
- jauno žmogaus žinios apie savo teises, pareigas („Turiu informacijos apie savo teises/pareigas“, „Iš kur gavote daugiausiai informacijos apie savo teises bei pareigas?“ „Kas įtakojo informacijos apie savo teises bei pareigas trūkumą?“ ir pan.).

Visiems respondentams buvo pasakyta, jog šis klausimynas yra anonimiškas, todėl klausimyne nereikia nurodyti savo vardo ar pavardės, o tik parašyti savo lytį bei amžių. Mokytojų taip pat paprašyta anketose nurodyti savo darbo pobūdį (humanitarinių, socialinių, tikslinių ir kt. mokslų mokytojas), darbo stažą bei turimą išsilavinimą (vidurinis, aukštesnysis, bakalauras, magistras ir pan.). Mokiniai anketoje apie save turėjo paminėti „Ar ketina studijuoti?“ ir jei žada baigus mokyklą toliau mokytis, tai nurodyti kur.

Metodologinės nuostatos: remtasi humanistinės asmenybės teorijos kryptimi, kuri pripažįsta pagarbą žmogaus orumui, teisėms į laisvę, lygybę. Remiantis šia humanistinė asmenybės koncepcija, dar kitaip vadinama Maslow A. H. vardu, žmogaus teisės yra pripažįstamos kaip prigimtines, socialines kilmės. Humanistinė pažiūrų sistema atspindi socialinę realybę ne esybės požiūriu, bet siekiamybės. Humanistinių pažiūrų mokytojas, edukatorius turi laikytis tokių nuostatų kaip „kiekvienas žmogus yra unikalus“, „žmogus kuria visuomenę, o visuomenė kuria jį, t.y. jie kartu yra ir subjektas, ir objektas“, „kiekvienas turi prigimtinių potencinių galimybių vystymuisi, savirealizacijai ateityje“, „žmogus yra besąlygiškai vertingas“, „kiekvienas individas turi teisę rinktis vertybes, tikslus bei savarankiškai spręsti ir būti atsakingas už sprendimus“ ir kt. [42].

Humanistinės asmenybės teorijų kryptis pateikia pagrindinės pedagoginio darbo išeities pozicijas, kurios garantuoja pamokos efektyvumą:

- Kiekvienas reaguoja į aplinką taip, kaip jis geriausiai ją suvokia ir patiria.
- Jei žmogaus elgesys nesiejamas su konkrečiomis aplinkybėmis, vadinasi jis neturi prasmės.
- Būtina efektyvios pamokos sąlyga – tinkamos emocinės atmosferos sukūrimas.

Maslow A. H. stengiasi parodyti gerąją, šviesiąją žmogaus pusę. Iš dalies pritardamas Rogers C., Erikson E. bei Jung C. G. optimistiškam požiūriui į žmogų, Maslow A. H. teigė, kad

įgimtas požiūris skatina žmogų tapti sąžiningam, teisingam, mandagiam, kilniam, siekti meilės. Be to, turi būti pripažįstama, kad žmoguje glūdi tendencija vystytis.

Remiantis humanistinėmis idėjomis, individas gyvenimiškose situacijose gali elgtis kūrybiškai, realizuodamas savo potencines galias. Šių krypčių atstovai teigia, kad kūrybiškas, save aktualizuojantis žmogus, gali pilnaverčiai išgyventi, nugalėti vidinę įtampą. Daugelis žmonių siekia pilnavertiško gyvenimo "teisingame" pasaulyje. Tačiau kiekvienam "tiesa" - tai subjektyvus dalykas. Atskaitos taškas yra pats žmogus. Absoliučios tiesos nėra - tai kas vienam atrodo teisinga, kitam gali būti netiesa. Taigi, visos šios tiesos kiekvienam individualiai turi subjektyvią prasmę. Pažvelgus iš humanistinių pozicijų, tai žmogus įsivaizduojamas einantis gėrio link ir tokiam žmogui tiesa yra sąlyginė kategorija bei kaip vertybė, kurios jis siekia ir vertina [34].

Humanistai didelį dėmesį kreipia į aplinką, kurią pažinus nemažai sužinoma apie patį žmogų, nes aplinka gali daug ką apie jį pasakyti. Teisingai organizuota aplinka kryptingai veikia žmogų.

3.2. Tyrimo rezultatų analizė

3.2.1. Mokytojų apklausos rezultatų tyrimo analizė

Tyrimo dalyvavo 34 mokytojos ir 6 mokytojai. Didžiosios dalies respondentų amžius buvo nuo 40 iki 49 metų (64 proc.). Be to 57 proc. pedagogų darbo stažas yra daugiau nei 15 metų, 15 proc. – 11-15 metų, 15 proc. – 5-10 metų, 13 proc. – iki 5 metų darbo stažas. Tyrimo dalyvavo:

- ❖ 18 proc. humanitarinių mokslų mokytojų,
- ❖ 24 proc. socialinių mokslų mokytojų,
- ❖ 5 proc. gamtos mokslų mokytojų,
- ❖ 20 proc. tikslųjų mokslų mokytojų,
- ❖ 18 proc. menų, kūno kultūros ar technologijų mokslų mokytojų,
- ❖ 15 proc. pradinių klasių mokytojų.

Magistro laipsnį turėjo 28 proc., bakalauro – 69 proc. pedagogų.

Pirmiausia apklausiant respondentus buvo norėta išsiaiškinti, kaip pedagogai supranta teisinį švietimą. Todėl buvo pateiktas toks klausimas: „Paašškinkite, kaip Jūs suprantate, kas yra teisinis švietimas?“ Daugiausiai mokytojų nurodė atsakymą, jog teisinis švietimo pagrindas yra teisinis informavimas (88,5 proc.) (pvz., „žmogaus supažindinimas su jo teisėmis, pareigomis“, „informacijos pateikimas apie pagrindinius teisės aktus ir jų taikymą“), teisinis ugdymas (77 proc.)

(„visuomenės teisinės sąmonės kėlimas“, „mokymo programos dalis“, „tai procesas, kurio metu asmeniui sudaromos tinkamos sąlygos įgyti teisinių žinių ir gebėjimų“), teisinis konsultavimas (74 proc.) („Asmens teisinis konsultavimas“). Be to, 18 (46 proc.) mokytojų buvo įsitikinę, kad savo teisių gynimas ir pareigų vykdymas tai nėra teisinio švietimo dalis.

Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, jog bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams yra būdingas toks teisinio švietimo supratimas:

- ❖ tai teisinis informavimas;
- ❖ teisinis ugdymas;
- ❖ teisinis konsultavimas.

Į klausimą „Ar Jūsų mokykloje vyksta teisės pagrindų pamokos?“ teigiamai atsakė tik 25 respondentai. 10 pedagogų nurodė, jog nežino ar jų mokykloje vyksta teisės pagrindų pamokos. Ir net 5 mokytojai buvo įsitikinę, kad jų mokymo įstaigoje tokios pamokos nevyksta. Pažymėtina tai, jog tyrimas buvo atliktas tose bendrojo lavinimo mokyklose, kur buvo mokomos teisės pagrindų pamokos. Todėl galima daryti prielaidą, jog mokytojai dažnai net nežino, arba galvoja kad jų mokykloje nevyksta teisės pagrindų pamokos (38 proc). Toks atsakymų pasiskirstymas atskleidžia faktą, kad pedagogai nepakankamai aktyviai ir atsakingai domisi mokyklos bendruomenės gyvenimu, kokios žinios ir įgūdžiai yra suteikiami mokyklos mokiniams, taip pat nepakankamai suvokia teisinio švietimo reikšmingumą ir svarbą bendrojo lavinimo mokyklose.

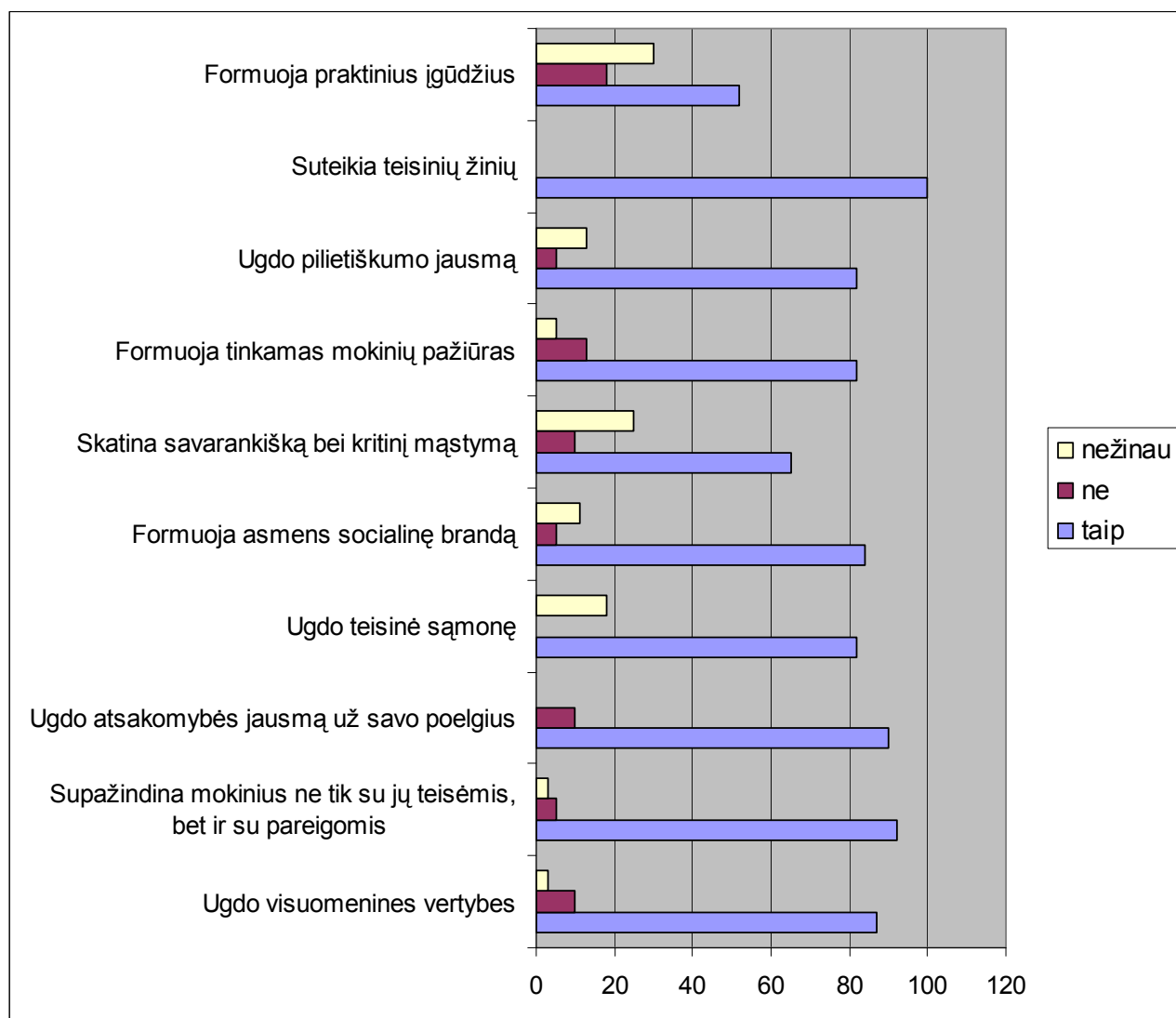
Taip pat norėta išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie tai, ar reikalingos teisės pagrindų pamokos bendrojo lavinimo mokyklose. Visi mokytojai pažymėjo, kad teisinis švietimas būtinas bendrojo lavinimo mokyklose, tačiau 18 proc. teigė, kad toks švietimas reikalingas tik gimnazijose, o kitose bendrojo lavinimo įstaigose (pradinėse, pagrindinėse ar vidurinėse mokyklose) nėra būtinas.

Kaip nurodoma literatūros šaltiniuose, geriausias švietimo rezultatas apie žmogaus teises būtų pasiektas tuomet, jei teisės pagrindai būtų mokomi kaip savarankiška disciplina bei temos apie žmogaus teises įjungiamos į kitų mokomųjų dalykų bendrąsias programas [49]. Todėl pedagogams pateiktas klausimas „ar tikslingas švietimas apie žmogaus teises mokyklose“. Į šį klausimą teigiamai atsakė 97 proc. respondentų. Tačiau tik 35,9 proc. iš jų nurodė, jog teisinis ugdymas būtinas jau nuo pradinių klasių. Įdomu pastebėti tai, jog už teisinį švietimą nuo pradinių klasių pasisakė 83 proc. apklausoje dalyvavusių pradinių klasių mokytojų.

Taigi galima teigti, jog dalis apklaustų pedagogų nesupranta, jog teisinis ugdymas jau ikimokyklinio amžiaus vaikams yra svarbus, nes jų vertybės tik formuojasi ir tai lemia asmens socialinę brandą ateityje. Teisinio švietimo programose rekomenduojama teisinio ugdymo pradmenys įvesti jau ikimokyklinio ugdymo institucijose ir tęsti bendrojo lavinimo mokyklų vyresnėse klasėse [4].

Respondentų buvo klausiama ar žmogaus teisių mokymas turi įtaką mokiniams ir kokią įtaką jis daro jiems. Pateiktas klausimas „Jūsų nuomone, kokią įtaką mokiniams daro žmogaus teisių mokymas mokyklose?“ (pav. Nr. 2) Iškart po klausimu nurodyta 10 teiginių, kurie apibrėžia teisinio švietimo įtaką mokiniams. Taip pat pateiktas vienas teiginys, leidžiantis mokytojams pasirinkti atsakymą, jog mokymas apie žmogaus teises „nedaro jokios įtakos“ mokiniams.

2 pav. Teisinio švietimo įtaka mokiniams

Įdomu yra tai, jog 14 proc. pedagogų pažymėjo, jog teisinis švietimas savarankiškumo bei kritinio mąstymo skatinimui, praktinių įgūdžių formavimui, neturi jokios įtakos ir 27,5 proc. nurodė, jog nežino ar tai įtakoja mokinių kritinį mąstymą, bei praktinių įgūdžių formavimą. Be to 11 proc. mokytojų mano, jog teisinis švietimas neugdo mokinių visuomeninių vertybių, atsakomybės už savo poelgius, bei neformuoja mokinių tinkamų pažiūrų. 5 proc. pedagogų mano, kad žmogaus teisių mokymas nedaro jokios įtakos mokiniams, 18 proc. mokytojų abejojo dėl teisinio ugdymo daromos įtakos.

Žmogaus teisių studijos mokyklose, kaip nurodoma Bendrosiose programose, daro neabejotiną įtaką mokiniams, ugdo ne tik visuomenines vertybes, tokias kaip teisingumas, lygybė, laisvė, taika, orumas, bet ir padeda ugdyti veiklią ir teisingą bendruomenę. Be to, žinojimas apie savo teises ir pareigas, sudaro dalį moksleivių pasiruošimo gyventi demokratinėje visuomenėje [53].

Apibendrinant pirmojo bloko klausimų rezultatus, galima teigti, jog mokytojai teisinį švietimą įvardina kaip teisinį informavimą, konsultavimą bei ugdymą. Dalis pedagogų nežino, arba galvoja, kad jų mokykloje nevyksta teisės pagrindų pamokos. Mokytojų nuomonės sutapo dėl teisinio švietimo būtinumo bendrojo lavinimo mokyklose ir daugiau nei trečdalis mano, kad teisinis švietimas būtinas jau nuo pradinių klasių. 23 proc. mokytojų abejojo arba teigė, kad teisinis švietimas nedaro įtakos mokinių socialinės brandos formavimui, teisinės sąmonės, pilietiškumo jausmo ugdymui.

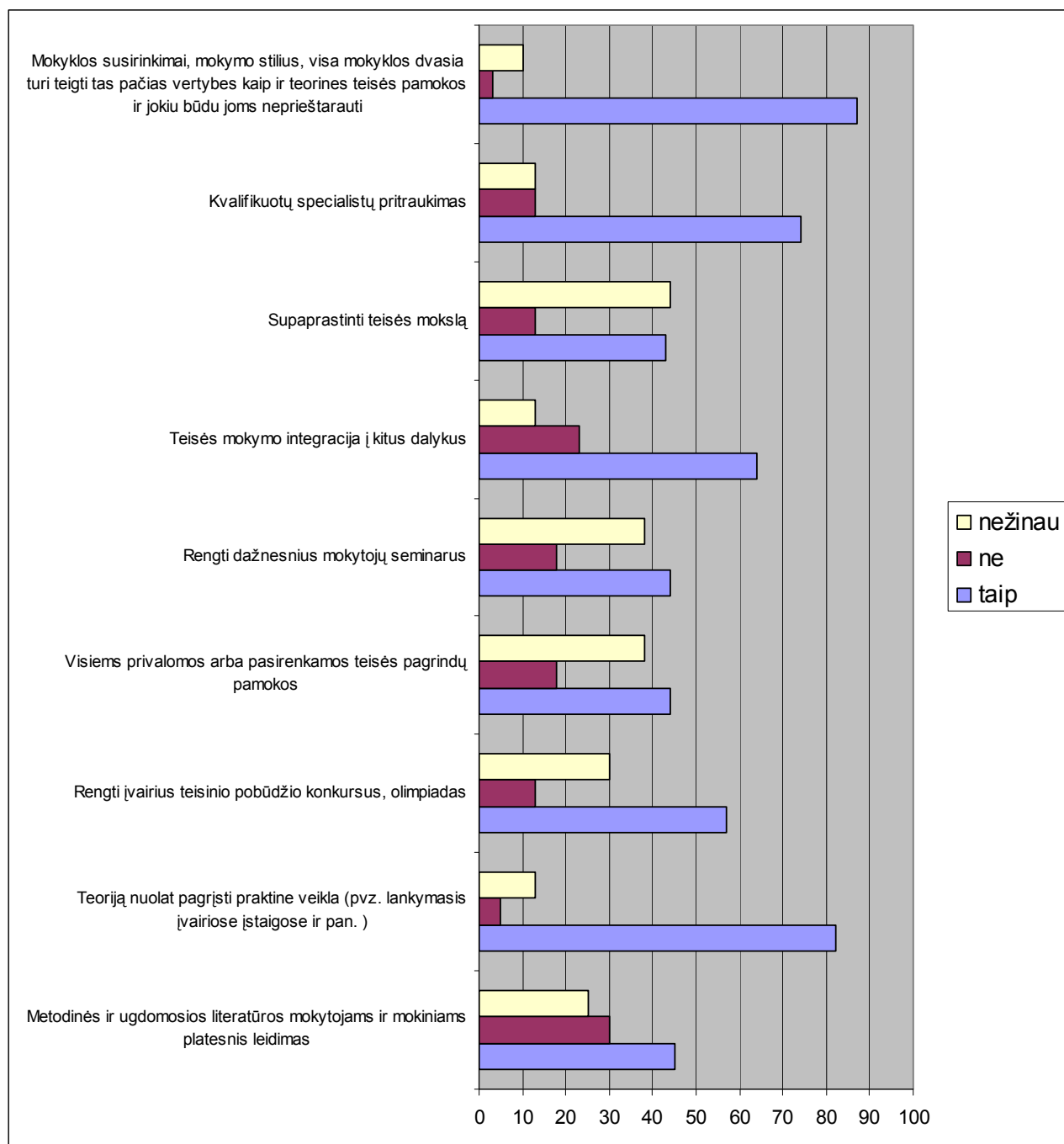
Antrojo bloko klausimų pagalba buvo bandoma išsiaiškinti teisinio švietimo optimizavimo problemas. Respondentams pateiktas klausimas „kokiose pamokose dažniausiai vykdomas mokinių teisinis švietimas?“. Išaiškėjo faktas, jog apie žmogaus teises daugiausiai kalbama politologijos ir istorijos pamokose (80 proc.). Nors Letukienė N., Deveikis L. [39] pateikia rekomendacijas, kaip žmogaus teisių mokymą integruoti į mokyklose dėstomus dalykus (istoriją, geografiją, lietuvių kalbą, biologiją, politologiją ir pan.), tačiau tik 7 proc. pedagogų mano, kad teisinis švietimas vyksta visose pamokose. Paminėtina tai, jog 9 proc. respondentų mano, kad teisinis švietimas dažniausiai vykdomas teisės pamokose.

Norint atskleisti problemas, su kuriomis dažniausiai susiduria pedagogai šviesdami mokinius apie žmogaus teises, buvo užduotas klausimas „Jūsų nuomone, kaip tobulinti žmogaus teisių mokymą(si) mokyklose?“ bei pateikti keli atsakymų variantai (pav. Nr. 3).

Atsakymų skaičius parodė, jog 15,1 proc. respondentų mano, kad nereikia tobulinti žmogaus teisių mokymo mokyklose ir 24,8 proc. – nežinojo atsakymo šiuo klausimu. Taigi tik 60,1 proc. respondentų nurodė tobulintas teisinio švietimo sritis. Paaiškėjo, jog didžiausią dėmesį pedagogai siūlo skirti tam, kad visa mokyklos dvasia, o ne tik teorinės pamokos, ugdytų mokinių tinkamą požiūrį į žmogaus teises (87 proc.). Taip pat mokytojai pageidavo, kad mokymo apie žmogaus teises teorija nuolat būtų pagrindžiama praktine veikla (pvz., lankymąs įvairiose įstaigose ir pan.) (82 proc.). Įdomu tai, jog net 30 proc. apklaustų respondentų mano, kad metodinės ir ugdomosios literatūros mokytojams ir mokiniams leidimas yra nebūtinasis. Šiuo klausimu abejoja 25 proc. pedagogų. Už visiems privalomas arba pasirenkamas teisės pagrindų pamokas pasisakė tik 44 proc. mokytojų ir 38 proc. - šiuo klausimu neturėjo savo nuomonės. Kaip teigiama literatūros šaltiniuose

[53], didelė teisinio švietimo mokyklose problema yra kvalifikuotų specialistų pritraukimas dirbti bendrojo lavinimo mokyklose. Su šios problemos aktualumu nesutiko tik 13 proc. pedagogų.

3 pav. Teisinio švietimo optimizavimas

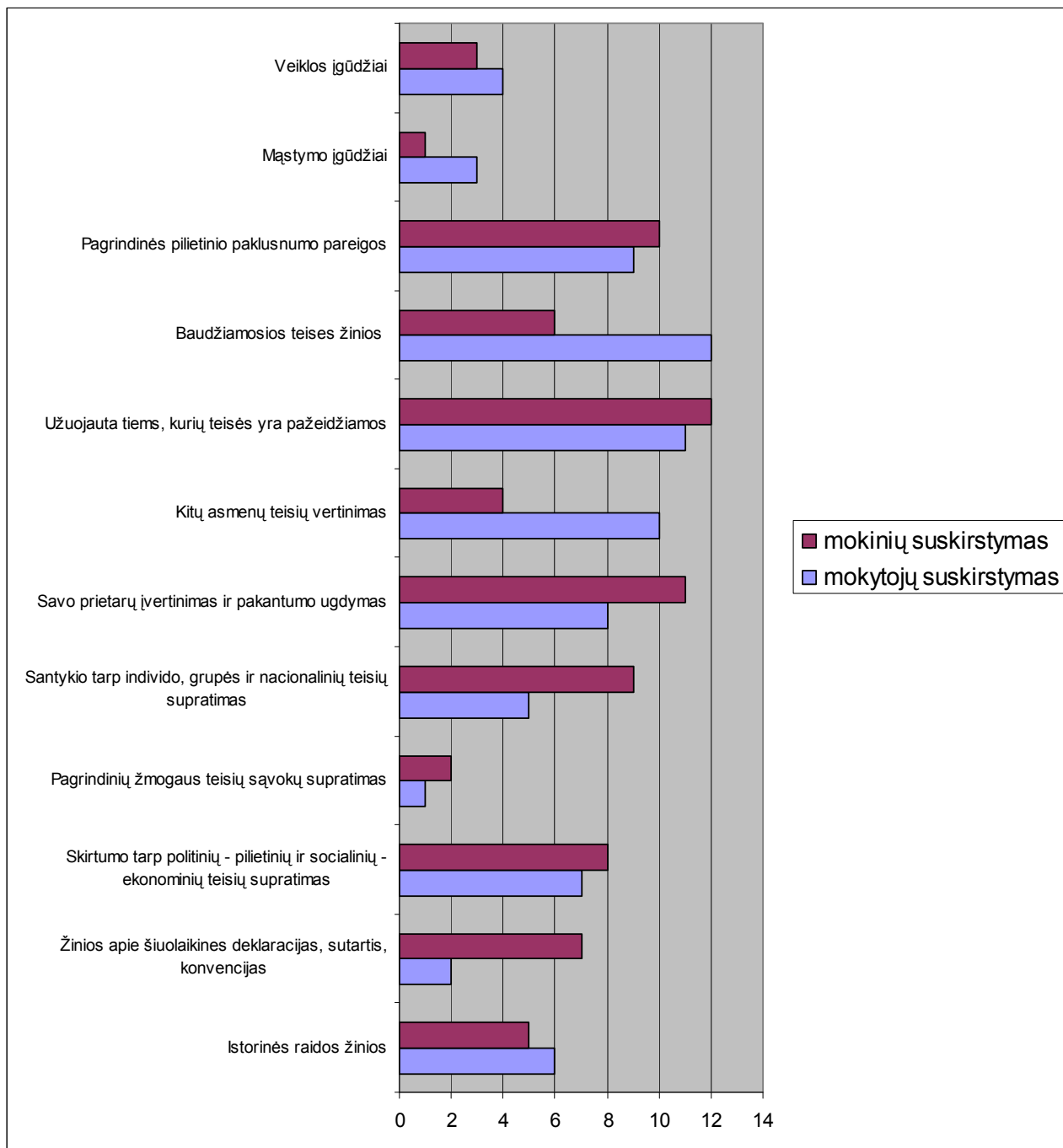
Teisinio švietimo veiklos sistemą sudaro pagrindiniai mokytojo profesionalumo komponentai: bendras išprusimas, dalyko išmanymas, psichologinis pasirengimas, žinių pagrindai apie mokymą ir mokymąsi, geriausių mokymo būdų, priemonių pasirinkimas. Taigi pedagogams buvo užduotas klausimas, padedantis išsiaiškinti jų nuomonę apie būtinus teisinio švietimo edukatoriaus profesionalumo komponentus. Paaiškėjo, jog 3 proc. mokytojų mano, kad

oratoriškumas, kūrybiškumas, novatoriškumas nėra svarbiausi komponentai norint būti profesionaliu teisinio švietimo edukatoriumi. Taip pat 4,8 proc. mokytojų suabejojo dėl tokių savybių kaip „mokėjimo sudominti kitus“, „buvimu tinkamu pavyzdžiu mokiniams“, „psichologinio pasirengimo“, „didaktikos“. Tačiau 89,9 proc. respondentų nurodė būtinus teisinio švietimo edukatoriaus komponentus. Svarbiausiais komponentais tiriamieji pažymėjo „bendrą išprūsimą“ (95 proc.), „savo dalyko išmanymą“ (95 proc.), bei „teisingumą“ (92 proc.).

Klausimu „kas turėtų būti mokoma siekiant atskleisti visus švietimo apie žmogaus teises aspektus?“ buvo išsiaiškinta, jog daugumai pedagogų svarbiausias yra žmogaus teisių sąvokų mokymas (100 proc.). Taip pat pakankamai svarbiais laikomos „žinios apie šiuolaikines deklaracijas, sutartis, konvencijas“ (94 proc.), „santykio tarp individo, grupės ir nacionalinių teisių supratimas“ (89 proc.), „mąstymo įgūdžiai“ (89 proc.), „veiklos įgūdžiai“ (89 proc.), „skirtumo tarp politinių - pilietinių ir socialinių - ekonominių teisių supratimas“ (82 proc.), „istorinės raidos žinios“ (82 proc.).

Pabrėžtina yra tai, jog žinias, apie baudžiamąją teisę, mokytojai nurodo, kaip labiausiai neaktualias mokant apie žmogaus teises (29 proc.) (pav. Nr. 4). Be to, kaip nurodo Starkey H., tradicinis mokytojų rengimas turėtų išugdyti poreikį prisidėti prie būsimo žmogaus teisių mokymo mokyklose. Reikėtų, kad mokytojai domėtusi valstybės ir pasaulio įvykiais, būtų pasirengę identifikuoti ir kovoti su visomis diskriminacijos formomis mokykloje ir visuomenėje, ir būtų skatinami priešintis bei nugalėti savo pačių prietarus [53].

4 pav. Svarbiausi mokomi dalykai atskleidžiant svarbiausius aspektus apie žmogaus teises

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad teisinis švietimas retai vykdomas visose pamokose. Dažniausiai teisinis švietimas vyksta politologijos ir istorijos pamokose. Be to daugiau nei pusė pedagogų nurodo, kaip tobulinti žmogaus teisių mokymą mokyklose ir pirmiausia dėmesys turi būti atkreipiamas į visą mokyklos bendruomenę, jos tarpusavio santykius, bendravimą, mokymo stilius ir pan. Juk teisinis švietimas neįmanomas ten, kur negerbiamos kitų teisės, nevykdomos pareigos, nėra tolerancijos bei pakantumo aplinkiniams ir pan. Savo dalyko išmanymas, bendras išprūsimas, teisingumas – tai svarbiausi edukatoriaus komponentai, mokant jaunąją kartą teisinių pagrindų. Be to, mokiniai bendrojo lavinimo įstaigose, pedagogų nuomone,

pirmiausiai turėtų išmokti pagrindines žmogaus teisių sąvokas, žinoti pagrindines deklaracijas, sutartis, konvencijas ir tik galiausiai sužinoti apie baudžiamąją teisę.

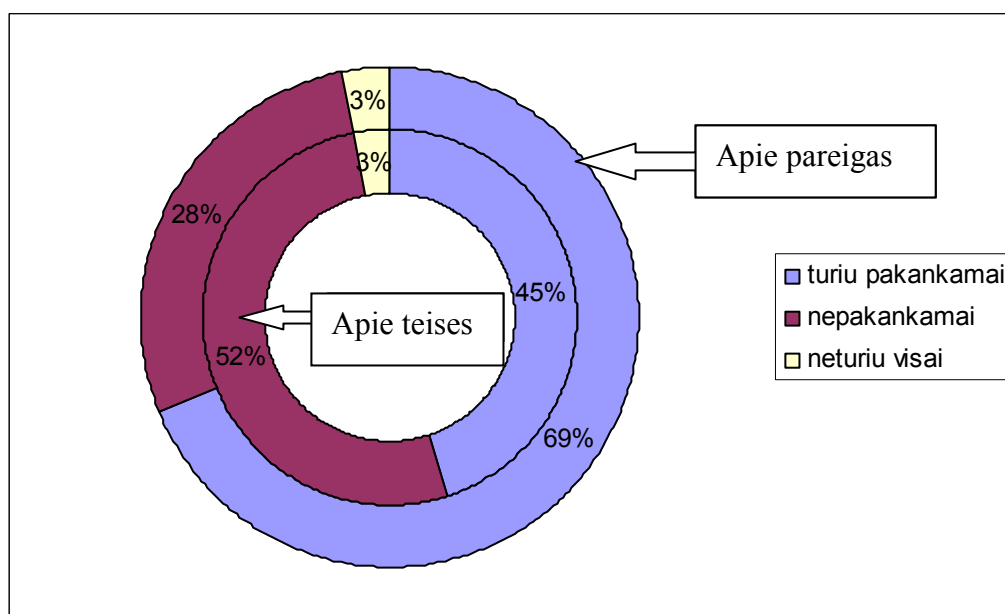
Kita klausimų grupelė buvo norėta išsiaiškinti pedagogo žinias apie savo teises, pareigas bei žinias apie dokumentus, įtvirtinančius piliečio teises.

Pateiktas klausimas: „ar Jūs turite informacijos apie savo teises?“. Paaikškėjo, kad tik 45 proc. respondentų yra įsitikinę, jog jie turi pakankamai žinių apie savo teises. Be to, buvo prašoma nurodyti, „iš kur daugiausiai gavo žinių apie savo teises?“. Jei pedagogai nurodė, jog jaučia žinių apie savo teises trūkumą, tai turėjo pažymėti šio stygiaus priežastis.

Taigi daugiausiai apie savo teises respondentai sužino iš įvairių leidinių (31,5 proc.) bei bendraujant su aplinkiniais (31,5 proc.), mažiausiai – studijų metu (10 proc.). 55 proc. apklaustųjų stinga žinių apie savo teises ir pagrindinės to priežastys yra „aiškios informacijos apie žmogaus teises stygius“ (47 proc.) bei „laiko stoka“ (31 proc.).

Kaip parodė tyrimo duomenų analizė, respondentai žinių apie savo pareigas turi daugiau (69 proc.), negu apie savo teises (45 proc.) (pav. Nr. 5).

5 pav. Mokytojų informacija apie savo teises bei pareigas

Įdomu pastebėti tai, jog net 20 proc. pedagogų nuolat išskyla sunkumų dėl teisinių žinių stokos ir tik 8 proc. respondentų teigia, kad niekada nesusiduria su sunkumais teisiniais klausimais. Be to paaikškėjo, kad socialinių mokslų mokytojai turi daugiau informacijos apie savo teises bei pareigas ir rečiau susiduria su problemomis teisiniais klausimais, negu kiti pedagogai. Iš dalies tai įtakoja teisinio švietimo ir socialinių mokslų programų glaudus bendradarbiavimas.

Tyrimo metu taip pat norėta išsiaiškinti, su kokias tarptautiniais ir nacionaliniais dokumentais mokytojai daugiausiai susipažinę. Taigi labiausiai mokytojams pažįstama Lietuvos Respublikos Konstitucija (82 proc.) bei Vaiko teisių konvencija (77 proc.). Mažiausiai žinių pedagogai turi apie Europos socialinę chartiją (62 proc.) bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (43 proc.). Kaip rekomenduojama literatūros šaltiniuose, būsimieji ir dirbantys mokytojai turi susipažinti su pagrindinėmis tarptautinėmis žmogaus teisių deklaracijomis ir konvencijomis, su žmogaus teisių gynimo tarptautinių organizacijų darbu. Be to visiems mokytojams būtina ir jie privalo turėti galimybę atnaujinti žinias ir išmokti naujų metodų savo tiesioginio darbo metu. Tai galėtų būti geros žmogaus teisių mokymo praktikos studijos, o taip pat tinkamų metodų ar medžiagos parengimas [53].

Trečiojo bloko klausimų atsakymai rodo, jog 57 proc. respondentų turi pakankamai žinių apie savo teises bei pareigas bei 80 proc. apklaustųjų retai arba niekada nekyla sunkumų dėl teisinių žinių stokos. Daugiausiai informacijos apie savo teises pedagogai įgijo bendraudami su kitais žmonėmis bei skaitydami įvairius leidinius. Teisinių žinių trūkumą daugiausiai įtakoja aiškios informacijos stygius. Daugiausiai mokytojai yra susipažinę su Lietuvos Respublikos Konstitucija, o mažiausiai pažįstama Europos socialinė chartija.

Apibendrinant mokytojų apklausos tyrimo duomenis galima teigti, jog:

- ❖ Mokytojai teisinį švietimą įvardina kaip teisinį informavimą (88,5 proc.), konsultavimą (74 proc.) bei ugdymą (77 proc.), kuris daugiausiai mokiniams suteikia teisinių žinių bei yra būtinas bendrojo lavinimo mokyklose;
- ❖ Žmogaus teisių mokymas pirmiausia turi atsiskleisti mokyklos dvasioje (87 proc.). Dažniausiai teisinis švietimas vyksta politologijos ir istorijos pamokose (80 proc.), kur daugiausiai mokiniai turėtų įsisavinti sąvokas apie žmogaus teises. Pedagoگو svarbiausi profesionalumo komponentai yra savo dalyko išmanymas (95 proc.) bei bendras išprusimas (95 proc.);
- ❖ Pedagogai turi žinių apie savo teises bei pareigas (97 proc.) ir yra susipažinę su tarptautiniais ir nacionaliniais dokumentais, įtvirtinančiais žmogaus ir piliečio teises.

3.2.2. Mokinių apklausos rezultatų tyrimo analizė

Tyrimo metu dalyvavo 100 moksleivių: 40 berniukų ir 60 mergaičių. Pagal amžių respondentai pasiskirstė taip: 16 metų – 4 proc. mokinių, 17 metų – 53 proc. mokinių, 18 metų ir daugiau – 43 proc. mokinių. Be to, 98 proc. moksleivių ketina studijuoti: 46 mokiniai nurodė mokymo įstaigas, kurias planuoja pasirinkti ir 52 mokiniai dar nebuvo apsisprendę, kur žada toliau mokytis.

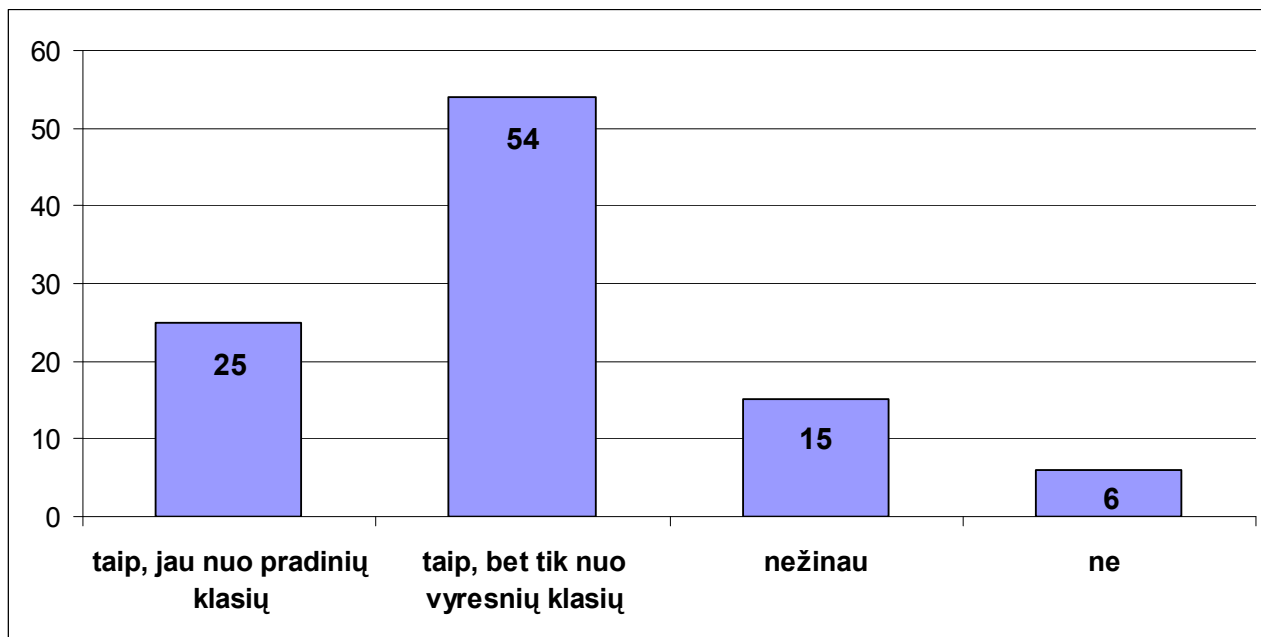
Kaip parodė apklausos tyrimo rezultatų analizė, teisinis švietimas mokiniams daugiausiai asocijuojasi su teisiniu informavimu (90,5 proc.) – tai „žmogaus supažindinimas su jo teisėmis, pareigomis“, „informacijos pateikimas apie pagrindinius teisės aktus ir jų taikymą“. Mokinių atsakymai apie teisinį švietimą pasiskirstė tokia tvarka:

1. žmogaus supažindinimas su jo teisėmis, pareigomis;
2. informacijos pateikimas apie pagrindinius teisės aktus ir jų taikymą;
3. procesas, kurio metu asmeniui sudaromos tinkamos sąlygos įgyti teisinių žinių ir gebėjimų;
4. visuomenės teisinės sąmonės kėlimas;
5. asmens teisinis konsultavimas;
6. mokymo programos dalis;
7. savo teisių gynimas ir pareigų vykdymas.

Taigi mokiniai sąvoką teisinis švietimas dažniausiai supranta per teisės ir pareigos santykį (94 proc.). Tai rodo, kad mokyklose dažnai pabrėžiama pareigos svarba įgyvendinant savo teises.

Klausimo „ar reikalingos teisės pagrindų pamokos bendrojo lavinimo mokyklose?“ teigiami atsakymai sutapo abiejų tyrimųjų grupėse. Daugiausiai mokiniai pažymėjo, jog teisinis švietimas reikalingas bendrojo lavinimo mokyklose (93 proc.). Tačiau net 7 proc. tyrimųjų nurodė, jog teisinis švietimas nėra būtinas mokyklose.

Pažymėtina tai, jog 15 proc. mokinių nežino „ar tikslingas švietimas apie žmogaus teises mokyklose“. Tačiau visi tyrimieji buvo įsitikinę, jog mokiniui svarbu žinoti savo teises ir pareigas. Jog jau nuo pradinių klasių būtina šviesti apie pagrindines asmens teises, pareigas, nurodė 25 proc. tyrimųjų (pav. Nr. 6).

Apibendrinus pirmos grupės atsakymus išryškėjo tokie duomenys: daugiausiai mokinių teisiniu švietimu vadina žmogaus supažindinimą su jo teisėmis, pareigomis, kuris yra būtinas ir tikslingas bendrojo lavinimo mokyklose. Tačiau daugiausiai mokinių pasisakė, kad teisinis švietimas turėtų prasidėti tik nuo vyresnių klasių (68,3 proc.). Be to kiekvienas moksleivis turėtų būti susipažinęs su savo teisėmis ir pareigomis.

Antrasis blokas klausimų buvo sudarytas siekiant išsiaiškinti teisinio švietimo veiklos modeliavimo ypatumus. Todėl pateiktas klausimas „ar Jūsų mokykloje vyksta teisės pagrindų pamokos?“. Pažymėtina tai, jog abiejose tyrime dalyvaujančiose mokyklose vyksta teisės pagrindų pamokos. Teisės pagrindų pamokos abiejose mokymo įstaigose yra kaip pasirenkamasis dalykas – modulis. Tačiau visgi net 20 proc. mokinių manė, kad jų mokymo įstaigose tokios pamokos nevyksta. Tai parodo mokinių abejingumą, nesidomėjimą mokymo įstaigoje siūlomomis mokymo programomis. Taigi galime daryti išvadą, jog net 20 proc. mokinių nepasirinktų mokytis teisės pagrindų dėl tos priežasties, jog nežinojo, kad to yra mokoma jų mokyklose. Be to, iš 80 proc. mokinių, kurie žinojo, kad jų mokyklose vyksta teisės pagrindų pamokos, 30 proc. – buvo pasirinkę mokytis teisės pagrindų pamokas kaip papildomą dalyką.

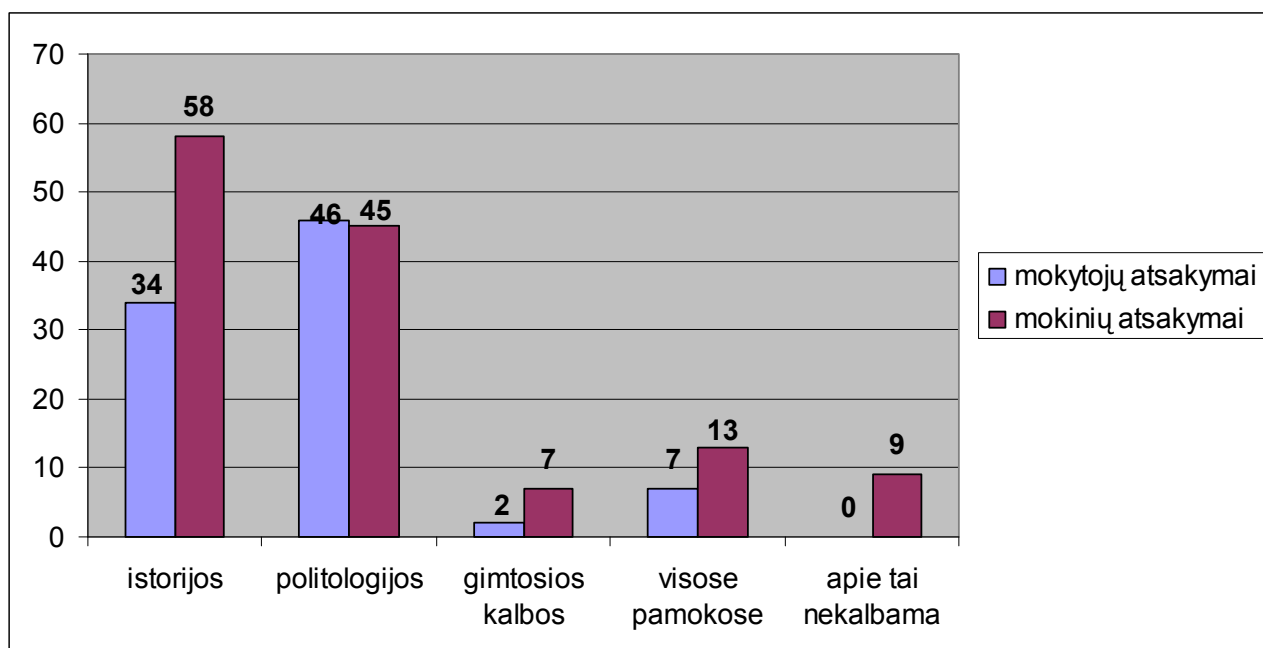
Tinkamų mokymo metodų parinkimas pamokose yra vienas iš edukacinės veiklos sistemos elementų. Kaip nurodoma Bendrosiose programose, mokytojui organizuojant socialinio ugdymo procesą, svarbu mokiniams suteikti žinių apie visuomenę, kurioje jie gyvena, taikyti aktyvius ugdymo metodus, skatinančius tyrinėti, interpretuoti, spręsti problemas. Aktyvūs mokymo metodai skatina ne tik kūrybinę mokinių veiklą, jų savarankiškumą, kritiškumą, bet ir formuoja emocinius, vertybinius

santykius su kitais žmonėmis. Svarbu yra tai, kad konkrečius mokymo(si) ir vertinimo metodus, užduotis mokytojas parinktų atsižvelgdamas į mokinių pasirengimą ir patirtį, turimas priemones [11]. Taigi mokiniams buvo pateiktas klausimas „kokias mokymo formas pamokų metu naudoja mokytojas?“ Išryškėjo tokie atsakymų variantai:

- ❖ Daugiausiai pateikiama tik teorija (50 proc.)
- ❖ Dažnai atliekame praktines užduotis (37 proc.)
- ❖ Naudojama daug vaizdinių priemonių (13 proc.).

Mokiniams, kaip ir pedagogams, pateiktas klausimas „kokiame pamokose dažniausiai kalbama apie žmogaus teises, pareigas ir atsakomybę?“ Mokytojų ir mokinių nuomonės šiuo klausimu nesutapo. Apie žmogaus teises mokiniai dažniausiai išgirsta istorijos pamokose (58 proc.) ir truputėlį mažiau informacijos apie tai gauna per politologijos pamokas (45 proc.). Be to 13 proc. respondentų pastebėjo, jog visose pamokose kalbama apie žmogaus teises bei pareigas (pav. Nr. 7).

7 pav. Kalbėjimas apie žmogaus teises per pamokas

Daugiau nei pusė (58 proc.) respondentų mano, jog „mokyklos susirinkimai, mokymo stilius, nuobaudų sistema, visa mokyklos dvasia teigia tas pačias vertybes kaip ir teorinės pamokos apie žmogaus teises ir joms neprieštaruoja“. Dėl šio teiginio pagrįstumo suabejojo 29 proc. moksleivių.

Demokratinėje visuomenėje žmogaus teisės yra santykių grupių viduje ir tarp grupių pagrindas. Pavyzdžiui, susirinkimuose turi būti reiškiamas pagarba kitiems ir pakantumas įvairiems požiūriams. Todėl ruošiantis gyventi visuomenėje, reikia suprasti šiuos papročius ir veikimo būdus. Norint išsiaiškinti dalykus, kuriuos turi mokėti, žinoti, ugdytis kiekvienas asmuo, buvo pateiktas atitinkamas klausimas. Mokinių nuomone, svarbiausias teisinio švietimo dalykas, kurį turi žinoti

kiekvienas asmuo yra pagrindinių žmogaus teisių sąvokų žinojimas. Efektyviai žmogaus teises galima įsisąmoninti tik per veiksmingą patirtį, todėl mokinių manymu labai svarbu yra mąstymo bei praktinės veiklos įgūdžiai. Būtų idealu, jei tokią patirtį jaunimas įgytų mokykloje. Todėl mokiniams būtina suteikti galimybę sistemingai studijuoti šias vertybes ir susipažinti su svarbiausiomis žmogaus teisių problemomis. Mažiausiai reikšmingu dalyku šviečiant apie žmogaus teises, mokiniai mano esant „užuojauta tiems, kurių teisės yra pažeidžiamos“, „savo prietarų įvertinimas ir pakantumo ugdymas“, „pagrindinės pilietinio paklusnumo pareigos“. Kaip teigia Heater D., mokymo apie žmogaus teises kursą turėtų lemti moksleivių poreikis, baigiant mokyklą, turėti tam tikrą žinių kiekį, mąstymo stilių ir įgūdžius. Todėl pagal svarbumą šias žinias suskirsto tokia tvarka (1 lentelė) [35]:

1 lentelė. Švietimo apie žmogaus teises svarbiausių aspektų sąrašas

Eilės Nr. pagal svarbumą	Dalykai, kuriuos turi mokėti, žinoti, ugdytis kiekvienas asmuo
1.	Istorinės raidos žinios
2.	Žinios apie šiuolaikines deklaracijas, sutartis, konvencijas
3.	Skirtumo tarp politinių - pilietinių ir socialinių - ekonominių teisių supratimas
4.	Pagrindinių žmogaus teisių sąvokų supratimas
5.	Santykio tarp individo, grupės ir nacionalinių teisių supratimas
6.	Savo prietarų įvertinimas ir pakantumo ugdymas
7.	Kitų asmenų teisių vertinimas
8.	žuojauta tiems, kurių teisės yra pažeidžiamos
9.	Mąstymo įgūdžiai
10.	Veiklos įgūdžiai
11.	Pagrindinės pilietinio paklusnumo pareigos
12.	Baudžiamosios teisės žinios

Svarbu paminėti tai, jog bendrojo lavinimo mokykloms, formuluojant savo tikslus rekomenduojama atsižvelgti į tokius dalykus kaip:

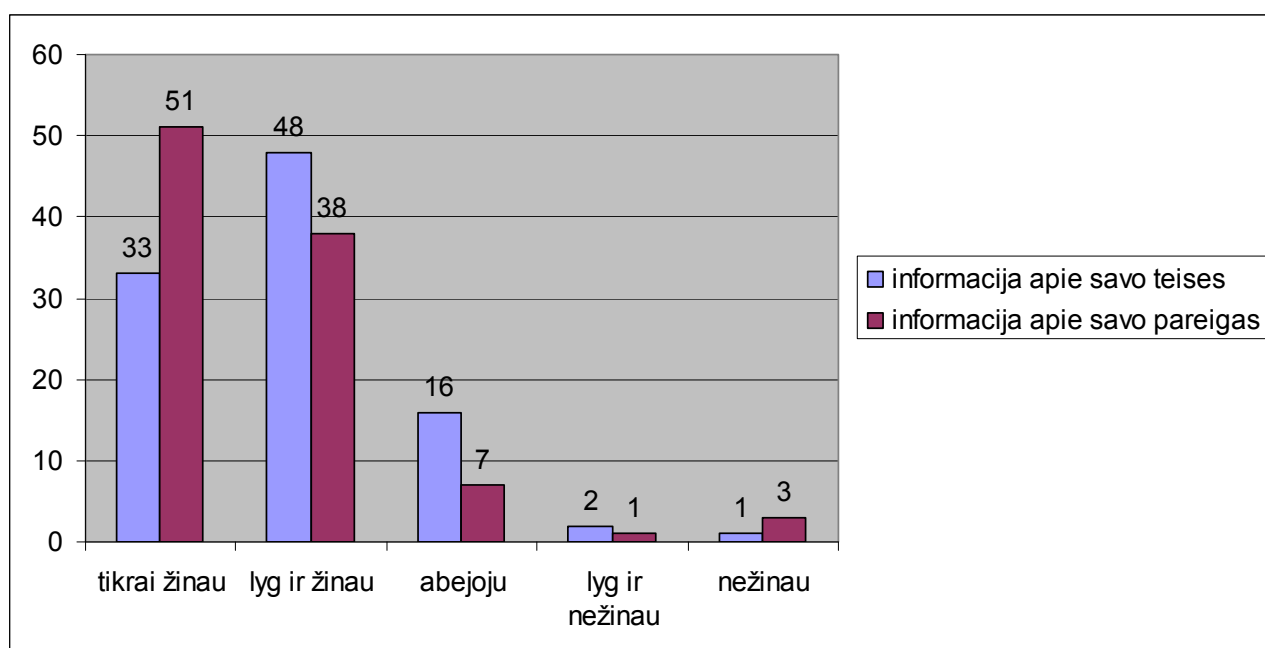
- ❖ Mokytojai privalo suprasti žmogaus teises ir tai, koku būdu jas galima įgyvendinti tikrovėje bei mokyklos programoje.
- ❖ Žmogaus teisės yra klasės ir mokyklos santykių pagrindas.
- ❖ Sistemingai mokytis žmogaus teisių sąvokų.
- ❖ Mokyklos taisyklės ir disciplina turi būti grindžiamos sąžiningu elgesiu ir teisėtumu.
- ❖ Mokykla privalo skatinti lygybę ir pašalinti bet kokią diskriminaciją (pvz., lyties, negalios pagrindu) [35].

Apibendrinant šios grupelės atsakymus galima teigti, jog didžioji dalis mokinių žino, kad jų mokyklose vyksta teisės pagrindų pamokos ir trečdalis apklaustųjų yra pasirinkę mokytis šias pamokas. Teisės pagrindų pamokose taikomi įvairūs mokymo metodai: teorinės paskaitos, praktinės

užduotys, naudojamos vaizdinės priemonės. Be to daugiau nei pusė (58 proc.) moksleivių teigė, jog pati mokyklos dvasia neprieštarauja dėstomoms teorinėms žinioms apie žmogaus teises. Mokiniai, taip pat kaip ir pedagogai, svarbiausiu dalyku kurį turi žinoti kiekvienas asmuo, laiko žinias apie pagrindines žmogaus teisių sąvokas.

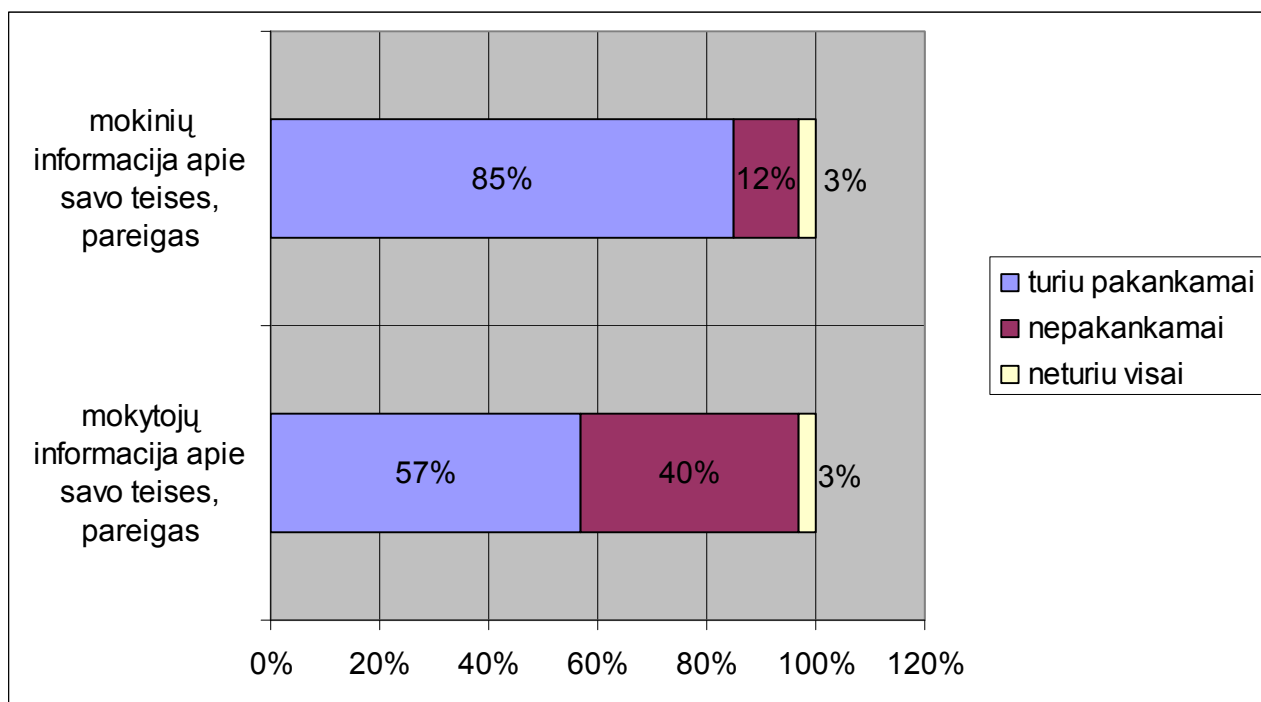
Trečia grupelė klausimų norėta išsiaiškinti moksleivių žinias apie savo teises bei pareigas. Paaikškėjo, jog garantuoti dėl turimų žinių apie savo teises yra tik 33 proc. mokinių, o apie pareigas – 51 proc. (pav. Nr. 8)

8 pav. Mokinių informacija apie savo teises bei pareigas

Palyginus turimos informacijos apie savo teises ir pareigas mokytojų ir mokinių atsakymus paaikškėjo, jog tik 3 proc. respondentų mano, kad visiškai neturi informacijos apie savo teises bei pareigas. Be to, net 28 proc. daugiau mokinių mano, jog jie turi pakankamai informacijos apie savo teises ir pareigas. (pav. Nr. 9)

9 pav. Mokinių ir mokytojų informacijos apie savo teises bei pareigas palyginimas

Tyrimo metu taip pat buvo stengtasi išsiaiškinti, iš kur mokiniai daugiausiai gavo informacijos apie savo teises bei pareigas. Paaiškėjo, jog pagrindinis informacijos šaltinis mokiniams apie tai yra pamokų metu išgirsta informacija (49 proc.), be to mokiniai taip pat nemažai informacijos apie savo teises ir pareigas sužino bendraudami su kitais žmonėmis (45 proc.). Tačiau mažiausiai apie tai yra kalbama klasės valandėlių metu, todėl tik 18 proc. tyrimųjų galėjo teigti, jog gauna informaciją per klasės valandėles. Todėl bendrojo lavinimo mokykloms svarbu nepamiršti, jog teisinio švietimo programos gali būti įgyvendinamos ne tik integruojant į mokomųjų dalykų programų turinį ar įvedant specialų kursą kaip pasirenkamąjį dalyką, bet ir integruojant į papildomąjį ugdymą ir neformaliojo švietimo programas ar integruojant į klasės valandėles.

Dalis mokinių pasisakė, jog visai neturi arba turi nepakankamai žinių apie savo teises bei pareigas (15 proc.). Taigi tyrimo metu buvo pateiktas klausimas „kas įtakojo informacijos apie savo teises bei pareigas trūkumą?“ bei pateikti atsakymo variantai. Respondentų atsakymai pasiskirstė tokia tvarka:

1. laiko stoka (38 proc.);
2. aiškios informacijos apie žmogaus teises stygius (37 proc.);
3. per sudėtinga „teisinė kalba“ (20 proc.);
4. gyvenime niekada neprireikė šios informacijos (14 proc.);
5. man tai neįdomu, nereikalinga (3 proc.).

Taigi galime daryti išvadą, jog mokiniams žinios apie savo teises ir pareigas yra reikalingos, naudingos bei įdomios, tačiau šių žinių stygių daugiausiai įtakojo laiko stoka bei aiškios informacijos nebuvimas.

Tyrimo metu mokiniai buvo paprašyti pažymėti jiems žinomas pagal Vaiko teisių konvenciją, Vaiko teisių deklaraciją, Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą išvardintas pagrindines vaiko teises [66], [2]. 86 proc. mokinių nurodė, jog tikrai žino išvardintas jų teises. 15 proc. mokinių suabejojo kai kuriomis išvardintomis teisėmis. Tyrimo metu net 9 proc. mokinių nežinojo arba teigė, jog tokios teisės iš viso nėra. Daugiausiai abejonių mokiniams sukėlė Civiliniame kodekse nurodomi ir klausimyne pacituoti teiginiai, jog „vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą, o tėvai – į vaikų turtą“, „vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę; todėl ši teisė apima laisvę ieškoti, gauti ir perduoti bet kokio pobūdžio informaciją ir idėjas“ [2]. Dalis mokinių taip pat nurodė nežinantys, jog jie turi „teisę į apsaugą nuo narkotikų vartojimo“ (6 proc.). Daugiausia mokinių tikrai žinojo tokias savo teises, apie kurias yra nuolat kalbama mokyklose, žiniasklaidoje ir pan. Tai tokios teisės kaip „teisė mokytis“ (54 proc.), „teisė į poilsį ir laisvalaikį, teisė dalyvauti žaidynėse ir vaiko amžių atitinkančiuose pramoginiuose renginiuose, laisvai dalyvauti kultūriniame gyvenime ir kurti meno kūrinius“ (53 proc.), „neatimama teisė gyventi bei sveikai vystytis“ (52 proc.).

Analogiškai buvo išvardintos asmens pareigos, tokios kaip „būti tvarkingam ir dalyvauti namų ruošoje“, „mokytis pagal savo fizinius ir protinius sugebėjimus“, „gerbti savo tėvus ir kitus šeimos narius, globėjus ir globojamus šeimos narius“, „saugoti savo sveikatą“, „gerbti savo valstybę ir įstatymus“ ir kt. [67], [68]. Mokinių paprašyta nurodyti jiems žinomas pareigas ir pažymėti, ar jas vykdo. Taigi gauti duomenys atskleidė tokią informaciją:

- ❖ tikrai žino ir vykdo išvardintas pareigas – 75 proc. moksleivių;
- ❖ žino, bet kartais nevykdo pareigų – 21 proc.;
- ❖ abejoja ar žino pateiktas pareigas – 3 proc.;
- ❖ nežino išvardintų pareigų – 1 proc. mokinių.

Daugiausiai mokiniai žino, bet nevykdo tokių savo pareigų kaip „būti tvarkingam ir dalyvauti namų ruošoje“ (21 proc.), bei „saugoti aplinkinę gamtą“ (19 proc.). O pareigą „gerbti savo tėvus ir kitus šeimos narius“ didžioji dalis mokinių įvardino kaip puikiai žinomą ir tą, kurios yra laikomasi (47 proc.).

Taigi trečios grupės klausimai atskleidė tai, jog didžioji dalis (85 proc.) mokinių turi pakankamai informacijos apie savo teises bei pareigas. Daugiausiai mokiniai žino savo teisę mokytis, o mažiausiai žino tai, jog „vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą, o tėvai – į vaikų turtą“ [2]. Puikiai žinoma ir vykdoma mokinių pareiga - gerbti savo tėvus ir kitus šeimos narius. Pareiga, kurią žino, bet dažniau „pamiršta“ vykdyti, tai būti tvarkingam ir dalyvauti namų ruošoje.

Informaciją apie savo teises ir pareigas mokiniai daugiausiai gavo pamokų metu, o pagrindinė informacijos trūkumo priežastis ta, kad stinga laiko apie tai pasidomėti plačiau.

Apibendrinant apklausos rezultatų tyrimo su mokiniais duomenis, galime daryti tokias išvadas:

- ❖ Mokinių nuomone, teisinis švietimas yra žmogaus supažindinimas su jo teisėmis, pareigomis (90,5 proc.), kurias turi žinoti kiekvienas mokinys (85 proc.) ir kurias būtina mokyti mokyklose.
- ❖ Teisės pagrindų pamokose vienodai atliekamos praktinės užduotys ir pateikiama teorinė medžiaga, kuri neprieštarauja mokyklos dvasiai, nuobaudų sistemai, mokymo stiliams. Svarbiausia žmogaus teisių mokyme yra pagrindinių žmogaus teisių sąvokų supratimas (100 proc.).
- ❖ Mokiniai puikiai žino savo teises ir pareigas (85 proc.), apie kurias daugiausiai sužino pamokų metu.

IŠVADOS

1. Literatūros analizė atskleidė, kad teisinio švietimo sudedamosios dalys yra teisinis ugdymas, teisinis informavimas ir teisinis konsultavimas, kurių pagrindinis tikslas siekti mokyti(s) gerbti kito žmogaus teises ir laisves vykdant savo pareigas.
2. Mokymo apie žmogaus teises pamokų struktūra, organizavimo metodika, pedagoginio bendravimo bei santykių pobūdis tiesiogiai priklauso nuo to, koks teisinio švietimo programų formuluojamas tikslas arba kitaip tariant, modelis. Modelis, suteikiantis ugdymo procesui kryptį, orientuojantis asmenį ir bendruomenę į tam tikrą rezultatą, įtakojamas valstybinio lygmens institucijų sprendimų, nutarimų susideda iš proceso „veikėjų“, veiklos etapų, elementų, mokytojo profesionalumo komponentų, formuojamų kokybinių pokyčių. Pradėti teisinį ugdymą reikia jau nuo pirmų klasių ar dar anksčiau, nes pradžios mokykloje pasiekti vaikų ugdymo rezultatai lemia jų socialinės brandos pobūdį vyresnėse mokyklos klasėse.
3. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis buvo patvirtinta hipotezė, jog teisinis švietimas yra būtinas bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams, kuris sudaro sąlygas valstybės kontroliuojamojoje švietimo sistemoje vykdyti nuoseklų visuomenės teisinį švietimą. Tai patvirtino visi tyriamieji bei didžioji dalis pedagogų nurodė, jog žmogaus teisių mokymas ugdo socialinę sąmonę, pilietiškumo jausmą (81 proc.), visuomenines vertybes (88 proc.), suteikia teisinių žinių (100 proc.).
4. Empiriškai ištyrus bei išanalizavus teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje modelio optimizavimo problemas galima suformuluoti tokias svarbiausias išvadas:
 - **Tikslas.** Lietuvos teisinio švietimo svarbiausias tikslas yra ugdyti aktyvų, kompetentingą, kritiškai mąstantį pilietį, kuris žino savo teises, laisves bei vykdo pareigas yra sąžiningas, doras, atsakingas, moka bendrauti ir bendradarbiauti, turi mąstymo bei praktinius veikos įgūdžius.
 - **Teisinio švietimo pagrindas.** Mokiniai bei mokytojai žino savo teises, laisves, bei vykdo pareigas (97 proc.). Mokytojas turi pasižymėti bendru išprūsimu bei savo dalyko išmanymu (95 proc.).
 - **Teisinio švietimo mokymo programų turinys.** Daugiausia dėmesio turi būti skiriama pagrindinių žmogaus teisių sąvokų aiškinimui (100 proc.).
 - **Įgyvendinimo būdai.** Teisinis švietimas įgyvendinamas dėstant atskirą dalyką (100 proc.); integruojant į kitas pamokas (100 proc.); integruojant į popamokinę veiklą (18 proc.), kuriant demokratiškus santykius mokykloje (73 proc.).

- **Metodai.** Taikomi įvairūs teisinio švietimo metodai: teorinės paskaitos (50 proc.), praktinės užduotys (37 proc.), naudojamos vaizdinės priemonės (13 proc.).

LITERATŪRA

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija// <http://www.etib.lt/?s=konvencijos&lang=lt>; prisijungimo laikas: 2009-11-23.
2. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=107687; prisijungimo laikas: 2009-11-25.
3. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas 2003-06-17 Nr. IX-1630//Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 1675 „Dėl visuomenės teisinio švietimo programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 188-7015.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 4 d. nutarimas Nr. 1196 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 -2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2001, Nr. 86-3015.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. kovo 24 d. nutarimas Nr. 315 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 -2008 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2005, Nr. 40-1290.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. kovo 21 d. nutarimas Nr. 307 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 metų veiklos ataskaitos pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“//<http://www3.lrs.lt/docs2/MVQFYNLH.DOC>; prisijungimo laikas: 2007-06-07.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. liepos 18 d. nutarimas Nr. X-767 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006–2008 metų programos“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 80-3143.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 29 d. nutarimas Nr. 1120 „Dėl visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programos patvirtinimo“ // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=285&p_org=&p_fix=&p_gov=; prisijungimo laikas: 2009-11-24
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. nutarimo projektas „Nevyriausybių organizacijų plėtros koncepcija“//www.nisc.lt/files/main/Koncepcija.doc; prisijungimo laikas: 2009-11-24
11. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. ISAK-2433 „Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos“//Valstybės žinios. 2008, Nr. 99-384//<http://www.pedagogika.lt/index.php?-469374926>; prisijungimo laikas: 2009-11-24

12. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. liepos 9 d. įsakymas Nr. ISAK-1015 „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos“//Valstybės žinios. 2003, Nr. 77-3525.
13. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. liepos 5 d. įsakymas Nr. ISAK-1086 „Bendrojo pilietinio ugdymo programa“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 108-4058.
14. 2005-2007 metų bendrieji ugdymo planai/Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija// <http://www.smm.lt/fit/ugdymas/bendrasis.htm>; prisijungimo laikas: 2009-11-25.
15. Bendrąjį lavinimą teikiančių mokyklų ugdymo planai, 1999-2000 / Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. - Vilnius: Leidybos centras, 1999.
16. Bendrosios pilietinio ugdymo programos ir pilietinio ugdymo išsilavinimo standartai 8 ir 10 klasėms/ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija // <http://litlex.mruni.lt/II.dII>; prisijungimo laikas: 2009-11-16.
17. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai. XI – XII klasės. Patvirtinta Lietuvos respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2002 m. rugpjūčio 21 d. įsakymu, Nr. 1465//<http://www.pedagogika.lt/puslapis/bps.htm>; prisijungimo laikas; 2007-01-16.
18. Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos. Švietimo gairės. 2003-2012 metai/ projektas. - Vilnius: Dialogas, 2002.
19. Lietuvos švietimas skaičiais, 2006. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos švietimo aprūpinimo centras, 2006.
20. Švietimas savivaldybėse, 2003 / Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Mokyklų tobulinimo programos B komponentas. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos švietimo aprūpinimo centras, 2003.
21. Aramavičiūtė V. Ugdymo samprata. - Vilnius: VU leidykla, 1998.
22. Ashford N. Livos visuomenės principai. – Vilnius: Aidai, 2003
23. Baršauskienė V., Janulevičiūtė-Ivaškevičienė B. Komunikacija. - Kaunas: Technologija, 2005.
24. Bitinas B. Ugdymo filosofija. - Vilnius: Enciklopedija, 2000.
25. Borusevičienė N. Mokymo(si) procesai edukaciniu ir filosofiniu aspektu. - Šiauliai: Lucijus, 2004.
26. Bernard C. Atverkite duris: įvadas į socialinę Bažnyčios doktriną. - Vilnius: 1994
27. Cibulskas, G. Švietimo subjektų pasipriešinimo edukaciniams pokyčiams įtaką darantys veiksniai: Lietuvos švietimo reformos atvejis. - Kaunas: KTU, 2006.
28. Čiočys P. A. Teisės pagrindai. - Vilnius: VVK leidykla, 2000.

29. Dambrauskienė G. Lietuvos teisės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2004.
30. Deveikis L., Poviliūnas A. Žmogaus teisės ir pilietinė visuomenė. - Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1998.
31. Dielininkaitis P. Mokyklos laisvė ir valstybė: Sovietų, prancūzų, belgų ir olandų mokyklų sistemos: sintetinio sprendimo paieškos. – Šiauliai: Saulės delta, 2000.
32. Duoblys G. Projektas Žmogaus teisių mokymas vidurinėje mokykloje//Švietimo apie žmogaus teises Lietuvos vidurinėje mokykloje problemos ir jų sprendimo būdai, - Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1998.
33. Durkheimas E. Sociologijos metodo taisyklės. - Vilnius: Vaga, 2001.
34. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. Asmenybės ir bendravimo psichologija: vadovėlis XI- XII klasėms. – Vilnius: Tyto alba, 2002.
35. Heater D. Mokymo programos mozaika ir švietimas apie žmogaus teises//http://www.etib.lt/site_files/Svietimas%20apie%20zm.teises/3%20dalties%2010%20skyrius.DOC; prisijungimo laikas: 2009-11-23.
36. Jovaiša L. Pedagogikos terminai, - Kaunas, 1993.
37. Kelsen H. Grynoji teisės teorija. - Vilnius: Eugrimas, 2002.
38. Lapinskas K. Visuomenės teisinis švietimas neturi apsiriboti Konstitucijos egzaminu// <http://www.vaateismas.lt/index.php/lt/43234/>; prisijungimo laikas: 2009-12-08
39. Letukienė N., Deveikis L. Žmogaus teisių mokymas(is) vidurinėje mokykloje. - Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
40. Maceina A. Raštai. T. 8: Pedagogikos filosofija. – Vilnius: Mintis, 2002.
41. Masandukaitė A. Teisė/Mokomoji knyga. - Vilnius: Vilniaus kolegija, 2004.
42. Myers D. G. Psichologija. Kaunas: - Poligrafija, 2000.
43. Niguel A. Laisvos visuomenės principai. - Vilnius: Aidai, 2003.
44. Paksas A., Vidrinskaitė S. Visuomenės teisinis švietimas – viena aktualiausių problemų teisinės reformos kontekste//teisės problemos. – Vilnius, 1999, Nr. 4. P. 108-117.
45. Petty G. Įrodymais pagrįstas mokymas. - Vilnius: Tyto alba, 2008.
46. Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. - Vilnius: Eugrimas, 1998.
47. Pilietiškumas mokymosi visą gyvenimą kontekste: konferencija “Pilietiškumas ir švietimas Lietuvoje“//www.smm.lt/naujienos/docs/kalbos/Konferencija%202005-03-31pilietskumo%20metai.doc; prisijungimo laikas: 2009-11-23.
48. Piliponytė J. Duomenų rinkimas, apdorojimas ir analizė mokykloje/Į pagalbą mokyklai. - Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos švietimo aprūpinimo centras, 2005.

49. Prokopčik M. Europos tarybos veikla, skirta žmogaus teisių mokymui//Švietimo apie žmogaus teises Lietuvos vidurinėje mokykloje problemos ir jų sprendimo būdai, Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1998.
50. Poviliūnas A. Švietimo reforma, žmogaus teisės ir paslėpta ugdymo programa//Švietimo apie žmogaus teises Lietuvos vidurinėje mokykloje problemos ir jų sprendimo būdai, Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1998.
51. Raudys V. Tautinis ugdymas besivienijančioje Europoje. Pradinė mokykla: kaita ir problemos/Mokslo darbų rinkinys. - Klaipėda: KU leidykla, 2000.
52. Saugienė N. Ugdymo programų planavimas ir realizavimas/mokomoji knyga. - Kaunas: technologija, 2004.
53. Starkey H. Švietimo apie žmogaus teises uždavinys. - Vilnius: Europos tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1996.
54. Stašienė S, Petkevičiūtė N. Žmogus ir aplinka/mokomoji knyga. - Kaunas: Technologija, 2003.
55. Stonkus S. Aiškinamasis žodynas. - Kaunas: LKKA, 2002.
56. Šimonis M., Januškienė J. Vaikų teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje //Teisės problemos, 2001, Nr.4, 63 – 84 p.
57. Šliogeris A. Pilietiškumo samprata. Idėjos ir iniciatyvos. Apie pilietiškumą, visuomeninį veiksma ir suaugusiųjų švietimą. - Vilnius: Danielius, 1999.
58. Švietimas visiems// www.unesco.lt/print?pid=48; prisijungimo laikas: 2009-11-22.
59. Švietimas, mokymas, jaunimas // hppt://europa.eu/pol/educ/index_lt.htm; prisijungimo laikas: 2009-12-09.
60. Targamadžė V. Bendrojo lavinimo mokykla: mokinių edukacinio stimuliavimo aspektas/ monografija. - Kaunas: Technologija, 1999.
61. Teisinio švietimo „Street Law“ programa// <http://www.nplc.lt/pr10.html>; prisijungimo laikas: 2009-11-22.
62. Teisė kiekvienam: vadovėlis X-XI, XII klasėms/red. Totoraitis R., Ažubalytė R. - Vilnius: Kronta, 2003.
63. Teisė kiekvienam: mokytojo knyga/red. Totoraitis, R., Ažubalytė, R. - Vilnius: Kronta, 2003.
64. Trečiokienė E. UNESCO ir švietimas. Mokytis niekada nevēlu. - Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija, 1996.
65. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. - Vilnius: Eugrimas, 2006.
66. Vaiko teisės/red. Kaluinienė. – Vilnius: Meralas, 1997.

67. Vaiko teisės ir pareigos/ Vaikams apie Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją/red. Kligienė M. – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2004.
68. Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė. – Vilnius: Efrata.
69. Vaiko teisės ir Europos Sąjunga: //http://www.euro.lt/old/showitems.php?TopMenu=1&MenuItemID=180&MenuItemID=4832&LangID=1; prisijungimo laikas: 2009-11-22.
70. Vaiko gerovės samprata Europos sąjungos kontekste// konferencija: padėkime vaikams rasti sėkmę//www.gelbvaik.lt/gelbvaik/sites/default/vaiko%20geroves%20samprata.doc; prisijungimo laikas: 2009-11-22.
71. Zaleskienė I. Mes/Pilietinės visuomenės pagrindai: vadovėlis vidurinėms mokykloms, - Vilnius: Homo liber, 2002.
72. Žemaitytė I., Kairienė B. Teisinio švietimo veiklos modeliavimas: programos (kodas EVK 10971) paskaitų konspektas, - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Edukacinės veiklos katedra, 2007.

Šmidkaitė S. Teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje modelis: optimizavimo problema: magistro baigiamasis darbas / darbo vadovas dr. I. Kuginytė-Arlauskienė; Mykolo Riomerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Edukacinės veiklos katedra. – Vilnius, 2009. – 52 p.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Teisinio švietimo reikšmė pabrėžiama įvairiuose dokumentuose, edukacinėje literatūroje. Tai “procesas, per kurį asmenims sudaromos galimybės įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių tinkamai naudotis savo teisėmis ir laisvėmis teisinėje sistemoje, ginti savo teises ir vykdyti pareigas” [4].

Visuomenės teisinio švietimo problemą bandoma spręsti įvairiais būdais ir metodais. Europos Komisija aktyviai prisideda prie jaunimo teisinio švietimo, organizuodama įvairią veiklą (paskelbtas komunikatas dėl Europos Sąjungos vaiko teisių strategijos kūrimo, organizuojami konkursai ir pan.) visose Europos Sąjungos valstybėse. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Teisingumo ministerija ir kitos institucijos yra įsipareigojusios gerinti visuomenės teisinį švietimą, nuolat priimdamos ir patvirtindamos įvairias visuomenės teisinio švietimo programas, kurių vienas iš tikslų yra kiekvienam moksleiviui suteikti “esminių teisinių žinių apie šeimą, darbo santykius ir santykius su valdžios institucijomis” [8]. Kaip nurodoma 2009 m. Nevyriausybinų organizacijų plėtros koncepcijos projekte, „siekiant įveikti mažėjantį visuomenės pilietinį aktyvumą, bei augantį nusivylimą dėl galimybės daryti įtaką valstybės institucijų priimamiems sprendimams, <...> teisinis švietimas ir pilietinis ugdymas privalo apimti visas galimas formas ir būdus“ [10].

Mokiniai, neįgiję teisinių žinių, ateityje sunkiau prisitaikys prie nuolat kintančių ar naujų socialinių normų bei nesugebės jomis naudotis ginant savo teises ir laisves. Socialinės normos yra glaudžiai susijusios su asmens ir visuomenės vertybėmis. Todėl jau mokykloje svarbu vaikams, kurių vertybės tik formuojasi, suteikti teisinio švietimo pagrindus, kurie būtini naudojantis savo teisėmis bei lemia asmens socialinę brandą ateityje. Be to, kaip rekomenduoja Visuomenės teisinio švietimo programa [4], teisinio ugdymo pradmenys įvedami jau ikimokyklinio ugdymo institucijose ir tęsiami bendrojo lavinimo mokyklų vyresnėse klasėse. Tačiau dar ne visose bendrojo lavinimo mokyklose yra teisės pagrindų kursas, kuris ne tik supažindintų mokinius su Lietuvos teisinės sistemos pagrindais, bet ir diegtų jauniems žmonėms atsakomybės jausmą už savo poelgius ir pan.

“Žinoti pagrindines teises ir laisves – tai teisė gauta gimstant, ir ją mokymo programos metu turėtų gauti visi jauni žmonės” [53]. Tačiau tik 2006 m. Lietuvoje pradėti ruošti specialistai, kurie sugebėtų tinkamai mokyti vaikus teisės pagrindų.

Magistrinio darbo tikslas – atskleisti teisinio švietimo optimizavimo galimybes bendrojo lavinimo mokyklose. Uždaviniai: remiantis literatūros šaltiniais aptarti teisinio švietimo sampratą; Išanalizuoti teisinio švietimo modelį bendrojo lavinimo mokyklose; Empiriškai ištirti teisinio

švietimo bendrojo lavinimo mokykloje optimizavimo problemas; Tyrimo visumos pagrindu padaryti išvadas apie teisinio švietimo optimizavimo galimybes bendrojo lavinimo mokyklose. Tyrimo metodai – mokslinių šaltinių analizė, anketinė apklausa, statistiniai skaičiavimai.

Literatūros analizė atskleidė, kad teisinio švietimo sudedamosios dalys yra teisinis ugdymas, teisinis informavimas ir teisinis konsultavimas, kurių pagrindinis tikslas siekti mokyti(s) gerbti kito žmogaus teises ir laisves vykdant savo pareigas.

Mokymo apie žmogaus teises pamokų struktūra, organizavimo metodika, pedagoginio bendravimo bei santykių pobūdis tiesiogiai priklauso nuo to, koks teisinio švietimo programų formuluojamas tikslas arba kitaip tariant, modelis. Modelis, suteikiantis ugdymo procesui kryptį, orientuojantis asmenį ir bendruomenę į tam tikrą rezultatą, įtakojamas valstybinio lygmens institucijų sprendimų, nutarimų susideda iš proceso „veikėjų“, veiklos etapų, elementų, mokytojo profesionalumo komponentų, formuojamų kokybinių pokyčių. Pradėti teisinį ugdymą reikia jau nuo pirmų klasių ar dar anksčiau, nes pradžios mokykloje pasiekti vaikų ugdymo rezultatai lemia jų socialinės brandos pobūdį vyresnėse mokyklos klasėse.

Remiantis atlikto tyrimo (empirinis tyrimas buvo atliktas dvejose Panevėžio miesto bendrojo lavinimo mokyklose. Tyrime dalyvavo 140 tiriamųjų: 40 mokytojų ir 100 moksleivių) duomenimis buvo patvirtinta hipotezė, jog teisinis švietimas yra būtinas bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams, kuris sudaro sąlygas valstybės kontroliuojamojoje švietimo sistemoje vykdyti nuoseklų visuomenės teisinį švietimą. Tai patvirtino visi tyriamieji bei didžioji dalis pedagogų nurodė, jog žmogaus teisių mokymas ugdo socialinę sąmonę, pilietiškumo jausmą (81 proc.), visuomenines vertybes (88 proc.), suteikia teisinių žinių (100 proc.).

Empiriškai ištyrus bei išanalizavus teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje modelio optimizavimo problemas galima suformuluoti tokias svarbiausias išvadas:

- *Tikslas.* Lietuvos teisinio švietimo svarbiausias tikslas yra ugdyti aktyvų, kompetentingą, kritiškai mąstantį pilietį, kuris žino savo teises, laisves bei vykdo pareigas yra sąžiningas, doras, atsakingas, moka bendrauti ir bendradarbiauti, turi mąstymo bei praktinius veikos įgūdžius.
- *Teisinio švietimo pagrindas.* Mokiniai bei mokytojai žino savo teises, laisves, bei vykdo pareigas (97 proc.). Mokytojas turi pasižymėti bendru išprusimu bei savo dalyko išmanymu (95 proc.).
- *Teisinio švietimo mokymo programų turinys.* Daugiausia dėmesio turi būti skiriama pagrindinių žmogaus teisių sąvokų aiškinimui (100 proc.).
- *Igyvendinimo būdai.* Teisinis švietimas įgyvendinamas dėstant atskirą dalyką (100 proc.); integruojant į kitas pamokas (100 proc.); integruojant į popamokinę veiklą (18 proc.), kuriant demokratiškus santykius mokykloje (73 proc.).
- *Metodai.* Taikomi įvairūs teisinio švietimo metodai: teorinės paskaitos (50 proc.), praktinės užduotys (37 proc.), naudojamos vaizdinės priemonės (13 proc.).

Smidtaite S. Legal education in mainstream school model: optimization problem: Master paper/ supervisor dr. I. Kuginyte-Arlauskiene; Department of Educational Activities Faculty of Social Policy Mykolas Riomeris University. – Vilnius, 2009. – 52 p.

SUMMARY

The significance of legal education is emphasized in various documents and educational literature. It is a "process in which individuals are provided with opportunities to acquire knowledge and skills, helping them to exercise their rights and freedoms in the legal system to defend their rights and accept responsibilities [4].

Public legal education attempts to address the problem in different ways and methods. The European Commission is actively involved in legal education of young people by organizing various activities (the Communication on a Europe Union strategy on the Rights of the Child, organized competitions and so on) across the European Union. The Government of the Republic of Lithuania, Ministry of Justice and other authorities are committed to improve public legal education, constantly adopting and approving a variety of public legal education programs, one of the goals is to give each student a "substantial legal knowledge of family, labor relations and relations with the authorities" [8]. As stated in the 2009 Non-governmental organizations in the development of the concept of the project, "in order to cope with declining civic society, and growing frustration on the possibility to influence decisions taken by public authorities, <...> legal education and civic education must cover all possible forms and methods" [10].

Students, who have not acquired legal knowledge in the future will find it more difficult to adapt to constantly changing and new social norms and will not be able to use them to defend their rights and freedoms. Social norms are closely linked to personal and societal values. That is why school is important for children whose only values are formed, to provide a legal framework for education, which is necessary for the exercise of their rights and leads to personal social maturity in the future. In addition, as recommended by the Public Legal Education Program [4], the legal education primers are introduced in the pre-school institutions and continued senior in general education classes. But the law course framework is still not available in all general education schools, which would not only enable students to get familiar with the Lithuanian legal system, but also launch young people to a sense of responsibility for their deeds and the like.

"To know the fundamental rights and freedoms is the right acquired by birth, and the training program should be available to all young people" [53]. However, only in 2006 Lithuania started the preparation of specialists who are able to teach children the law foundations properly.

The thesis aim is to highlight the legal education opportunities for optimization in general education schools. Tasks: to discuss the concept of legal education based on literary sources, analyze legal education model of general education; empirically examine legal education in

mainstream schools optimization problems, the study on an aggregate basis to draw conclusions about the legal education opportunities for optimization of general education schools. Test methods - scientific analysis of the sources, the questionnaire, statistical calculations.

Literary analysis revealed that legal education components are legal education, legal information and legal advice, primarily to train to respect other human rights and freedoms accepting one's responsibilities.

The classroom structure of human rights education, implementation methodology, teaching communication and direct nature of the relationship depend on what kind of legal education program are formulated or in other words, the model. The model gives the direction of the educational process by focusing on individual and community in a certain outcome, influenced by the level of public authorities' decisions, rulings process consists of "actors", the stages, elements, components, teacher professionalism, formed qualitative change. Legal education should begin as early as the first class or even earlier, since the educational results achieved in a primary school determine their social maturity in senior classes. On the basis of study (empirical study was conducted in two Panevezys city comprehensive schools. The study included 140 subjects: 40 teachers and 100 students) the data confirmed the hypothesis that legal education is necessary for general education students, which allows state-controlled education system to a consistent public legal education. This was confirmed by all tested and the majority of teachers indicated that human rights education fosters social consciousness, a sense of citizenship (81 percent), societal values (88 percent), provide legal expertise (100 percent).

Empirical examination and analysis of legal education in mainstream school model optimization problems can lead to the formulation of the following key findings:

Purpose. Lithuanian legal education is a primary objective to foster active, competent, critically thinking citizen who knows his rights, freedoms and carries out his duties, is fair, honest, responsible and able to communicate and collaborate, possesses thinking and practical skills.

The legal basis of education. Students and teacher are aware of their rights, liberties, and carry out their duties (97 percent). The teacher must have a common literacy and knowledge of his subject (95 percent).

Legal education curriculum content. The focus should be given on basic human rights concepts of interpretation (100 percent).

Implementation methods. Legal education has a separate teaching course (100 percent); integrated into other courses (100 percent); integrated into the curriculum activities (18 percent); the development of democratic relations at school (73 percent).

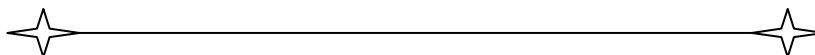
Methods. Application of various methods of legal education: theoretical lectures (50 percent), practical tasks (37 percent), used visual aids (13 percent).

PRIEDAI

KLAUSIMYNAS

Gerb. pedagogai, į Jus kreipiasi MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO edukacinės veiklos katedros II kurso magistrantė Simona Šmidtaitė. Norėčiau sužinoti Jūsų nuomonę apie teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose optimizavimo problemas. Jūsų nuoširdūs atsakymai pasitarnaus magistrinio darbo tyrimui šiuo klausimu.

Šis klausimynas yra **anoniminis**. Kilus klausimams kreiptis elektroniniu paštu simse@bamba.lt

Atsakykite į keletą klausimų apie save. Atsakymą žymėkite taip

Jūsų lytis	Jūsų amžius	Jūsų pedagoginio darbo stažas	Jūsų darbo pobūdis	Jūsų išsilavinimas
☐ Moteris ☐ Vyras	☐ 29 m. ir mažiau ☐ 30-39 m. ☐ 40-49 m. ☐ 50 m. ir daugiau	☐ Iki 5 metų ☐ 5-10 metų ☐ 11-15 metų ☐ Virš 15 metų	☐ Humanitarinių mokslų mokytojas ☐ Socialinių mokslų mok. ☐ Gamtos mokslų mok. ☐ Tikslųjų mokslų mok. ☐ Menų, kūno kultūros ar technologijų mok. ☐ Pradinių klasių mokytojas Kita (nurodykite)	☐ Vidurinis ☐ Aukštesnysis ☐ Bakalauras ☐ Magistras ☐ Mokslų daktaras ☐ Kita (nurodykite)

1. Paaiškinkite, kaip Jūs suprantate, kas yra teisinis švietimas? Kiekvienam teiginiui pažymėkite vieną atsakymą.

	Teiginiai	Taip	Ne	Nežinau
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;">Teisinis švietimas tai:</div>	1.1. Žmogaus supažindinimas su jo teisėmis, pareigomis	☐	☐	☐
	1.2. Asmens teisinis konsultavimas	☐	☐	☐
	1.3. Tai procesas, kurio metu asmeniui sudaromos tinkamos sąlygos įgyti teisinių žinių ir gebėjimų	☐	☐	☐
	1.4. Tai savo teisių gynimas ir pareigų vykdymas	☐	☐	☐
	1.5. Mokymo programos dalis	☐	☐	☐
	1.6. Visuomenės teisinės sąmonės kėlimas	☐	☐	☐
	1.7. Informacijos pateikimas apie pagrindinius teisės aktus ir jų taikymą	☐	☐	☐
	Kita (nurodykite).....			

2. Ar jūsų mokykloje vyksta teisės pagrindų pamokos?

- 2.1. Taip 2.2. Ne 2.3. Nežinau

3. Ar reikalingos teisės pagrindų pamokos bendrojo lavinimo mokyklose?

- 3.1. Taip 3.2. Reikalingos tik gimnazijose 3.3. Ne

4. Kokiose pamokose dažniausiai vykdomas mokinių teisinis švietimas?

- 4.1. Istorija 4.3. Geografija 4.5. Visose
 4.2. Politologija 4.4. Lietuvių kalba 4.3. Kita (nurodykite)

5. Kaip manote, ar svarbus teisinis švietimas jauno žmogaus gyvenime?

- 5.1. Svarbus 5.2. Vidutiniškai svarbus 5.3. Nesvarbus

6. Jūsų nuomone, ar tikslingas švietimas apie žmogaus teises mokyklose?

- 6.1. Taip, jau nuo pradinių klasių 6.3. Ne
 6.2. Taip, bet tik nuo vyresnių klasių 6.4. Kita (nurodykite).....

7. Jūsų nuomone, kokią įtaką mokiniams daro žmogaus teisių mokymas mokyklose?

Kiekvienam teiginiui pažymėkite vieną atsakymą.

Teiginiai	Taip	Ne	Nežinau
7.1. Ugdo visuomenines vertybes	☐	☐	☐
7.2. Supažindina mokinius ne tik su jų teisėmis, bet ir su pareigomis	☐	☐	☐
7.3. Ugdo atsakomybės jausmą už savo poelgius	☐	☐	☐
7.4. Ugdo teisinę sąmonę	☐	☐	☐
7.5. Formuoja asmens socialinę brandą	☐	☐	☐
7.6. Skatina savarankišką bei kritinį mąstymą	☐	☐	☐
7.7. Formuoja tinkamas mokinių pažiūras	☐	☐	☐
7.8. Ugdo pilietiškumo jausmą	☐	☐	☐
7.9. Suteikia teisinių žinių	☐	☐	☐
7.10. Formuoja praktinius įgūdžius	☐	☐	☐
7.11. Nedaro jokios įtakos	☐	☐	☐
Kita (nurodykite).....			

8. Jūsų nuomone, kaip tobulinti žmogaus teisių mokymą(si) mokyklose? Kiekvienam teiginiui pažymėkite vieną atsakymą.

Teiginiai	Taip	Ne	Nežinau
8.1. Metodinės ir ugdomosios literatūros mokytojams ir mokiniams platesnis leidimas	☐	☐	☐
8.2. Teoriją nuolat pagrįsti praktine veikla (pvz. lankymasis įvairiose įstaigose ir pan.)	☐	☐	☐
8.3. Rengti įvairius teisinio pobūdžio konkursus, olimpiadas	☐	☐	☐
8.4. Visiems privalomos arba pasirenkamos teisės pagrindų pamokos	☐	☐	☐
8.5. Rengti dažnesnius mokytojų seminarus	☐	☐	☐
8.6. Teisės mokymo integracija į kitus dalykus	☐	☐	☐
8.7. Supaprastinti teisės mokslą	☐	☐	☐
8.8. Kvalifikuotų specialistų pritraukimas	☐	☐	☐
8.9. Mokyklos susirinkimai, mokymo stilius, visa mokyklos dvasia turi teigti tas pačias vertybes kaip ir teorinės teisės pamokos ir jokiū būdu joms neprieštarauti	☐	☐	☐
Kita (nurodykite).....			

9. Ar jūs turite informacijos apie savo teises? Atitinkamame stulpelyje pasirinkite jums tinkantį teiginį ir jį pažymėkite.

- 10.1. Turiu pakankamai 10.2. Nepakankamai 10.3. Neturiu visai

↓

Iš kur gavote daugiausiai informacijos apie savo teises?	
10.1.1. Studijų metu	☐
10.1.2. Skaitant įvairius leidinius	☐
10.1.3. Iš informacinių technologijų teikiamos informacijos	☐
10.1.4. Bendraujant su kitais žmonėmis	☐
Kita (nurodykite).....	

↓

Kas įtakojo informacijos apie savo teises trūkumą?	
10.3.1. Aiškios informacijos apie žmogaus teises stygius	☐
10.3.2. Gyvenime niekada neprireikė šios informacijos	☐
10.3.3. Laiko stoka	☐
10.3.4. Per sudėtinga „teisinė kalba“	☐
Kita (nurodykite).....	

11. Ar jūs turite informacijos apie savo pareigas? 11.1. Turiu pakankamai 11.2. Nepakankamai 11.3. Neturiu visai**12. Su kokiais tarptautiniais ir nacionaliniais dokumentais, įtvirtinančiais žmogaus ir piliečio teises, Jums teko daugiausiai susipažinti? Kiekvienoje eilutėje pažymėkite tinkamą atsakymą.**

Dokumentai	Tikrai TAIP	Lyg ir taip	Abejoju	Lyg ir ne	Tikrai NE
12.1. LR Konstitucija	☐	☐	☐	☐	☐
12.2. LR Kodeksai	☐	☐	☐	☐	☐
12.3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija	☐	☐	☐	☐	☐
12.4. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija	☐	☐	☐	☐	☐
12.5. Vaiko teisių konvencija	☐	☐	☐	☐	☐
12.6. Europos socialinė chartija	☐	☐	☐	☐	☐
Kita (nurodykite).....					

13. Ar dažnai Jums iškyla sunkumų dėl teisinių žinių stokos? 13.1. Dažnai 13.2. Retai 13.3. Niekada**14. Teisinio švietimo edukatoriaus būtini profesionalumo komponentai? Kiekvienoje eilutėje pažymėkite tinkamą atsakymą.**

Teiginiai	Tikrai TAIP	Lyg ir taip	Abejoju	Lyg ir ne	Tikrai NE
14.1. Savo dalyko išmanymas	☐	☐	☐	☐	☐
14.2. Mokėjimas sudominti kitus	☐	☐	☐	☐	☐
14.3. Buvimas tinkamu pavyzdžiu mokiniam	☐	☐	☐	☐	☐
14.4. Oratoriškumas	☐	☐	☐	☐	☐
14.5. Teisingumas	☐	☐	☐	☐	☐
14.6. Kūrybiškumas	☐	☐	☐	☐	☐
14.7. Novatoriškumas	☐	☐	☐	☐	☐
14.8. Psichologinis pasirengimas	☐	☐	☐	☐	☐
14.9. Bendras išprusimas	☐	☐	☐	☐	☐
14.10. Didaktika	☐	☐	☐	☐	☐
Kita (nurodykite).....					

15. Kas turėtų būti mokoma siekiant atskleisti visus švietimo apie žmogaus teises aspektus?

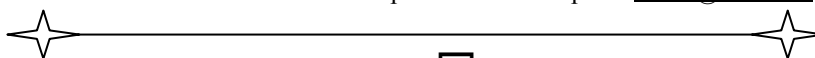
Kiekvienoje eilutėje pažymėkite tinkamą atsakymą.

Teiginiai	Tikrai TAIP	Lyg ir taip	Abejoju	Lyg ir ne	Tikrai NE
15.1. Istorinės raidos žinios	☐	☐	☐	☐	☐
15.2. Žinios apie šiuolaikines deklaracijas, sutartis, konvencijas	☐	☐	☐	☐	☐
15.3. Skirtumo tarp politinių - pilietinių ir socialinių - ekonominių teisių supratimas	☐	☐	☐	☐	☐
15.4. Pagrindinių žmogaus teisių sąvokų supratimas	☐	☐	☐	☐	☐
15.5. Santykio tarp individo, grupės ir nacionalinių teisių supratimas	☐	☐	☐	☐	☐
15.6. Savo prietarų įvertinimas ir pakantumo ugdymas	☐	☐	☐	☐	☐
15.7. Kitų asmenų teisių vertinimas	☐	☐	☐	☐	☐
15.8. Užuojauta tiems, kurių teisės yra pažeidžiamos	☐	☐	☐	☐	☐
15.9. Baudžiamosios teisės žinios	☐	☐	☐	☐	☐
15.10. Pagrindinės pilietinio paklusnumo pareigos	☐	☐	☐	☐	☐
15.11. Mąstymo įgūdžiai	☐	☐	☐	☐	☐
15.12. Veiklos įgūdžiai	☐	☐	☐	☐	☐
Kita (nurodykite).....					

KLAUSIMYNAS

Gerb. mokiniai, į Jus kreipiasi MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO edukacinės veiklos katedros II kurso magistrantė Simona Šmidaitė. Norėčiau sužinoti Jūsų nuomonę apie teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose optimizavimo problemas. Jūsų nuoširdūs atsakymai pasitarnaus magistrinio darbo tyrimui šiuo klausimu.

Šis klausimynas yra **anoniminis**. Kilus klausimams kreiptis elektroniniu paštu simse@bamba.lt

Atsakykite į keletą klausimų apie save. Atsakymą žymėkite taip

Jūsų lytis	Jūsų amžius	Ar ketinate studijuoti?
☐ Moteris	☐ 16 m. ir mažiau	☐ Taip (įrašykite kur).....
☐ Vyras	☐ 17 m.	☐ Ne
	☐ 18 m. ir daugiau	

1. Paašškinkite, kaip Jūs suprantate, kas yra teisinis švietimas? Kiekvienam teiginiui pažymėkite vieną atsakymą.

Teisinis švietimas tai:	Teiginiai			
	Taip	Ne	Nežinau	
1.1. Žmogaus supažindinimas su jo teisėmis, pareigomis	☐	☐	☐	
1.2. Asmens teisinis konsultavimas	☐	☐	☐	
1.3. Tai procesas, kurio metu asmeniui sudaromos tinkamos sąlygos įgyti teisių žinių ir gebėjimų	☐	☐	☐	
1.4. Tai savo teisių gynimas ir pareigų vykdymas	☐	☐	☐	
1.5. Mokymo programos dalis	☐	☐	☐	
1.6. Visuomenės teisinės sąmonės kėlimas	☐	☐	☐	
1.7. Informacijos pateikimas apie pagrindinius teisės aktus ir jų taikymą	☐	☐	☐	
Kita (nurodykite).....				

2. Ar jūsų mokykloje vyksta teisės pagrindų pamokos?

- 2.1. Taip ir aš to mokausi 2.2. Ne (jei pasirinkote šį variantą, pereikite prie 4 klausimo)

2.2. Taip, tačiau aš to nesimokau (jei pasirinkote šį variantą, pereikite prie 4 klausimo)

3. Jei tu mokaisi teisės pagrindų, tai kokias mokymo formas pamokų metu dažniausiai naudoja mokytojas?

- 3.1. Daugiausiai pateikiama tik teorija 3.3. Naudojama daug vaizdinių priemonių
- 3.2. Dažnai atliekame praktines užduotis 3.4. Kita (nurodykite).....

4. Ar reikalingos teisės pagrindų pamokos bendrojo lavinimo mokyklose?

- 3.1. Taip 3.2. Reikalingos tik gimnazijose 3.3. Ne

5. Kokiose pamokose dažniausiai kalbama apie žmogaus teises, pareigas ir atsakomybę?

- 4.1. Istorija 4.3. Lietuvių kalba 4.5. Apie tai nekalbama
- 4.2. Politologija 4.4. Visose 4.6. Kita (nurodykite)

6. Kaip manote, ar svarbus teisinis švietimas jauno žmogaus gyvenime?

- 5.1. Svarbus 5.2. Vidutiniškai svarbus 5.3. Nesvarbus

7. Jūsų nuomone, ar tikslingas švietimas apie žmogaus teises mokyklose?

- 6.1. Taip, jau nuo pradinių klasių 6.3. Ne
- 6.2. Taip, bet tik nuo vyresnių klasių 6.4. Kita (nurodykite).....

Į kiekvienam klausimą pažymėkite vieną jums tinkantį atsakymą

Klausimai	Tikrai TAIP	Lyg ir taip	Abejoju	Lyg ir ne	Tikrai NE
8. Ar mokiniui svarbu žinoti savo teises bei pareigas?	☐	☐	☐	☐	☐
9. Ar turite informacijos apie savo teises?	☐	☐	☐	☐	☐
10. Ar turite informacijos apie savo pareigas?	☐	☐	☐	☐	☐
11. Ar mokyklos susirinkimai, mokymo stilius, nuobaudų sistema, visa mokyklos dviasia teigia tas pačias vertybes kaip ir teorinės pamokos apie žmogaus teises ir joms neprieštarauja?	☐	☐	☐	☐	☐

12. Iš kur gavote daugiausiai informacijos apie savo teises bei pareigas?

- 10.1. Pamokų metu 10.4 Iš informacinių technologijų teikiamos informacijos
 10.2. Klasės valandėlių metu 10.5. Bendraujant su kitais žmonėmis
 10.3. Laisvalaikiu skaitant įvairius leidinius 10.6. Kita (nurodykite).....

13. Kas įtakojo informacijos apie savo teises bei pareigas trūkumą?

- 11.1. Aiškios informacijos apie žmogaus teises stygius 11.4. Per sudėtinga „teisinė kalba“
 11.2. Gyvenime niekada neprireikė šios informacijos 11.5. Man tai neįdomu, nereikalinga
 11.3. Laiko stoka 11.6. Kita (nurodykite).....

14. Prie kiekvienos išvardintos teisės pažymėk tau tinkantį atsakymą:

Tavo teisės	Tikrai žinau	Abejoju	Nežinau
1. Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi bei sveikai vystytis	☐	☐	☐
2. Vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą, o tėvai – į vaikų turtą	☐	☐	☐
3. Vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams, ir vaikų, gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios	☐	☐	☐
4. Vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę; todėl ši teisė apima laisvę ieškoti, gauti ir perduoti bet kokio pobūdžio informaciją ir idėjas	☐	☐	☐
5. Nė vienas vaikas neturi patirti savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį, šeimyninį gyvenimą, buto neliečiamybę, susirašinėjimo paslaptį arba neteisėto kėsinosi į jo garbę ir reputaciją	☐	☐	☐
6. Vaikas turi teisę naudotis tobuliausiomis sveikatos sistemos paslaugomis ir ligų gydymo bei sveikatos atstatymo priemonėmis	☐	☐	☐
7. Vaikas turi teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi	☐	☐	☐
8. Vaikas turi teisę mokytis	☐	☐	☐
9. Vaikas turi teisę į poilsį ir laisvalaikį, teisę dalyvauti žaidynėse ir jo amžių atitinkančiuose pramoginiuose renginiuose, laisvai dalyvauti kultūriniame gyvenime ir kurti meno kūrinius	☐	☐	☐
10. Vaikas turi teisę į apsaugą nuo narkotikų vartojimo	☐	☐	☐

14. Prie kiekvienos išvardintos pareigos pažymėk tau tinkantį atsakymą:

Tavo pareigos	Tikrai žinau ir vykdau	Žinau, bet kartais nevykdau	Abejoju	Nežinau
1. Būti tvarkingam ir dalyvauti namų ruoštoje	☐	☐	☐	☐
2. Mokytis pagal savo fizinius ir protinius sugebėjimus	☐	☐	☐	☐
3. Gerbti savo tėvus ir kitus šeimos narius, globėjus ir globojamus šeimos narius	☐	☐	☐	☐
4. Saugoti savo sveikatą	☐	☐	☐	☐
5. Gerbti savo valstybę ir įstatymus	☐	☐	☐	☐
6. Laikytis visuomenės priimtų elgesio taisyklių	☐	☐	☐	☐
7. Saugoti aplinkinę gamtą	☐	☐	☐	☐

15. Pagal svarbumą, eilės tvarka surašyk išvardintus dalykus, kuriuos turi žinoti, mokėti, ugdyti kiekvienas asmuo (svarbiausiais Nr. 1, mažiausiai svarbus Nr. 12)

Eilės Nr.	Teiginiai
	Istorinės raidos žinios
	Žinios apie šiuolaikines deklaracijas, sutartis, konvencijas
	Skirtumo tarp politinių - pilietinių ir socialinių - ekonominių teisių supratimas
	Pagrindinių žmogaus teisių sąvokų supratimas
	Santykio tarp individo, grupės ir nacionalinių teisių supratimas
	Savo prietarų įvertinimas ir pakantumo ugdymas
	Kitų asmenų teisių vertinimas
	Užuojauta tiems, kurių teisės yra pažeidžiamos
	Baudžiamosios teisės žinios
	Pagrindinės pilietinio paklusnumo pareigos
	Mąstymo įgūdžiai
	Veiklos įgūdžiai